

Lőrincz György

Ma éjjel eljövök érted...

I.

Csukás András, ahogy öregedett, ahogy túllépett a hetvenen, egyre furcsább és furcsább szokásokat vett fel. Például egy idő után babonából mindig jobb lábbal lépett le az ágyból. Egy ideje meg az első útja mindig az ablakhoz vezetett.

Ahogy lekászálódott az ágyból, még szinte ki sem nyitotta a szemét, félálomban elsőnek mindig az ablakhoz botorkált, elhúzta az éjszakára gondosan szétterített sötétítő függönyt, majd mintha egy különleges, rég várt vagy sosem látott csodára számítana, kinézett rajta. Ugyanaz a kép, tájszelet fogadta mindig. Nap mint nap, közel ötven éven át. Amióta itt élt. Bár nem csak sejtette, tudta ezt, mégis naponta megismételte. Változást a kinti látványban csak mindössze a hajnal, a fény és sötétség sziporka-játéka hozott, a csillagok pulzáló fénye, s az, hogy borús vagy tiszta idő volt-e aznap. Milyen évszakban voltak éppen. Ez meghatározó volt. Más- és másképpen pompáztak a színek a hajnali acélos kék vagy szürkés ragyogásban. Hóhullásban. A virradat tündöklésében. És néha még az, hogy a tömbházat övező sövény mögötti keskeny sétányon járt-e valaki. Föltűnik-e egy-egy munkába siető, rohanó ember. Távolabb, kinn az utcán, száguldva el-

húzott-e egy-egy autó éles fénycsíkot szórva maga előtt. Más nem.

A tömbházat, ahol lakott, a dombház alatt újabb és újabb tömbházak követték, s bár az első pár év után, amíg még nem épültek meg az úton túli tizemeletes panelek, látható volt a várost ölelő gyűrődéses dombház, a Tornyoskő maga, azután már csak újabb és újabb, többnyire szürkés-fehér, sárgás-palás vagy vörös társasházakat látott. Kopár, lehullt vakolatú teraszok néztek többnyire feléje, kifeszített drótokon száradó ruhákkal. A nap fényétől kifakult rojtos sötétítők az ablakokon. És antennák. Régebb csak apró téveantennák tarkították a tetőket, esténként csillagok s galambok ültek rajtuk, most már, főleg a tizemeletes tömbházak fölött, a különböző telefontársaságok hatalmas fémvázaz antennái díszeltek.

Folyékony fehér ezüst volt az ég.

Igen, ezt látta nap mint nap, és mégis megátalkodottan, vagy valami értelmetlen csodára várva kinézett az ablakon. Mintha történne valami is ebben a többnyire mozdulatlan kinti világban. Mintha csillaghullásra, vagy valami új, világrengető történetre várna. Ufótámadásra. Csukás András egyébként nyugdíjas volt, falusi születésű, első nemzedékes város lakó, „időmilliomos”, mint sokan mások ebben az előregedett, hulló vakolatú városne-

gyedben, akiknek többnyire nem volt mit kezdeniük magukkal. Néhányan horgászni jártak, mások kertészkedtek, megint mások lementek a garázsba, barkácsoltak valamit, a többiek reggel, ahogy megébredtek, még ki sem nyitották a szemüket, bekapcsolták a tévét, rádiót, s várták a hét órát, amikor vehették a neccet, szatyrot, s indulhattak az üzletbe. A reggeli bevásárlás volt mindenki számára a legfontosabb szórakozás. Az utcán, ha ilyenkor találkoztak valaki rég nem látott ismerőssel, megbeszélték a betegségeiket (mindenki a halálán volt), az öregség összes nyavalyáit, a sporteseményeket – ha voltak – különösen, hogy mit csinált a „kicsi Rapid”, vagyis a Küküllő, a város híres labdarúgó csapata – s persze ezzel együtt a holnaptól való félelmet is. Igen, a mindennapokban, az öregség, a betegség s a politikán belül a holnaptól való félelem volt a legfontosabb beszédtema. Köztük, hogy milyen újabb és újabb disznóságot csinál ellenük a főhatalom. Csak azért, hogy igazolják: ők lettek e föld szolgálkából lett új urai. Miként silányítják cseléddé, földönfutó, nincstelen menekülőkké őket, akár ezer év, az igazság s a múlt emlékeinek tagadásával is. Vagy akár a temetők, a halottak kihantolásával. Hisz újabban már háborút folytatnak nemcsak ellenük, az élők ellen, a halottak csontjai sem nyugodhatnak békében a temetőben.

Persze ezeken a korareggeli beszélgetéseken szó került az esti „skype-os” beszélgetéseikről is. A külföldre vándorolt gyermekeikről, unokáikról, akik valamelyik nyugati országot gyarapítják, gazdagítják. És vallomásaik szerint persze fenségesen éltek. Mert valahogy sikeres emberek voltak mind, mind,

akik valamilyen oknál fogva elhagyták az országot, nem volt senki, akinek félresikerült az élete, csak éppen nem volt „idejük” éveig meglátogatni a távoli szülőket, nagyszülőket. „Itt nem olyan világ van”. „Itt a pénzért dolgozni kell” – hangoztatták mindegyre. Mintha idehaza nem kellett volna a pénzért dolgozni, küszködni. Soha. Magától az ölébe hullt volna minden az embernek... Igen, ezeken az esti beszélgetéseken mindenről beszéltek, akár az időjárásról is, csak a legfontosabb dolgokról, az egyedüllétükről, betegségeikről, az öregség nyavalyáiról nem beszéltek. Az a titkok titka volt. Maradt. Pikkelyes páncélként vont burkot köröttük. Félték. Nem akarták betegségeikkel, fájdalmaikkal félrevezető útra terelni a beszélgetést. Emlékeztetni, sérteni, bántani azzal az elszármazottakat. Esetleg emlékeztetni őket a távoli szülők iránti „kötelezettségükre”. Mert az itteni hagyományok szerint a gyermek felelősséggel tartozott a megöregedett szülei életéért. Ahogy a szülő is korábbi életében a gyermekeiért. Nem akartak még utalni sem a kietlen magányra, amely az esti beszélgetések s a tévécsatornák nagy száma ellenére is, ahogy kiléptek a különböző csevegőprogramokból, már ott tornyosult fölöttük. Aztán a bevásárlás után – általában öt, tízdekás tételekben vásároltak, attól függően, hogy teljesen egyedül vagy a feleségeikkel, férjeikkel éltek, de főleg azért, hogy másnap újra jöhessenek – hazamentek unatkozni. Számukra véget is ért többnyire a nap. És ahogy megreggeliztek, elmosogattak, letörölték a nemlétező port a kredencről, asztalokról – főleg a nők –, már kapcsolták is be a „térfigyelő kamerákat”, vagyis kiültek tereferélni, nézelődni a teraszra.

De nemcsak Csukás Andrásnak voltak öregségében különös szokásai, bogarai.

A negyedbeli legtöbb nyugdíjasnak a legfontosabb heti programja a vasárnap mielőtt vagy az istentisztelet volt. Még a hajdani kommunista párttitkárok is. Felekezeti szokásrend szerint, vasárnap többször is benépesedtek a kacsaringós, a hegyre fel, illetve le vezető kis, árnyas, kockaköves utcák. A vasárnapok alkalmat adtak számukra az önbecsülésük őrzésére. Ilyenkor, mint egykor odahaza, ha szép idő volt, ha nem, a legszebb ruháikban jelentek meg a templomokban, amelyekről az asszony egy ruhakefével egy láthatatlan pihét még indulás előtt is lekefélt az ajtó között, jelezve a törődést s az egykori párvalasztás helyességét.

Az Istennel történő lelki egyeztetések mellett ápolták a korábbi kapcsolataikat is. Elbeszélgettek egymással, mind a napi gondokról, mind az öregség kihívásairól. A távolabbi negyedekben élők itt értesültek egymás betegségeiről, az elhunytakról, de a váratlan örömeikről is. Számba vették és számontartották egymást. Tudták az ülési szokásrendet, tudták ki, hol, hányadik sorban ül, és azt is, mikor és ki hiányzik. A vasárnapi mise, a heti hírforrások mellett, a kihagyhatatlan, legfontosabb egészségügyi séta és a baráti kapcsolatok legfőbb forrása volt.

Hasonló szerepet töltött be a keddi piac is. A fórum. Kedden korán, még mielőtt a Nap birtokba vette volna a várost, elárasztotta volna a már-már mozdulatlanra váló fényzőnével, melegével, szatyros vagy a kisszekereiket magukkal húzó, többnyire magányos emberek vagy párok lepték el a város

sétányait, járdáit, s céltudatos léptekkel, mint akikre országos gondok várnak, mentek a piac felé. Voltak olyanok is persze, akik nem is vásároltak, szorongatták azt a kis pénzt a markukban, amennyiük volt, a kezükben lévő szatyor csak jelkép volt, hogy hol, merre jártak, járnak, milyen célból vannak az utcán. „A piacon jártam”, hirdette a hivalkodó szatyor, kisszekér. Mások, ha vásároltak is, az is csak jelképes volt, ugyanúgy, ahogy a körzeti üzletekben, csak a napi szükségletre szorítkoztak. Közben persze alkudoztak, beszélgettek. Ugratták egymást, vicceket mondtak. Főleg a jólétről, ami olyan, mint a repülő, minél magasabban van, annál kisebbnek látszik. Az életről, amely „fut ki a lábuk alól”. Aztán miközben többször körbejárták a piacot inkább ismerőst, mint árut keresve, lassan elindultak az otthonuk felé. De egyesek még nem mentek haza. Ezek főleg a nyolcvan fölöttiek voltak, akik mellől már elhulltak a társak, s miközben botra támaszkodva végigkopogtak a város legfontosabb közútjain, terein, mindig úgy irányították a lépteiket, hogy a temetőkapuk gyászjelentéseinél kősenek ki. Hogy megélhessék a túlélés senkinek be nem vallott, titkos kéjét. Hogy megkönnyebbülve nyugtázzák: még mindig ők a gyászjelentők olvasói.

Persze voltak olyanok is, akik különböző előadásokra jártak, kórusokban, varró és más körökben tevékenykedtek. Őket onnan lehetett felismerni, hogy már a miséken, istentiszteleteken is színes, csak a saját tájegységükre jellemző népviseletben jelentek meg. Amely persze a legszebb volt az egész környéken.

Az utolsó jellegzetes csoport idős, kisnyugdíjas özvegyasszonyokból állt.

Az volt az egyetlen szórakozásuk, hogy nap mint nap, ahogy eljött az este, még a sötétség beállta előtt, négyes, ötös csoportokban végigsétáltak a negyed főutcájának járdáin. Egyszer az egyik oldalon, utána a másikon.

Más és más emberekkel találkoztak az út két oldalán.

II.

Csukás András ezen a napon jókedvűen ébredt. Előző nap kupaszerda volt, s a magyarok jól szerepeltek. Szóval szép napra ébredt. Talán az ebből adódó fergeteges jókedve lett a végzete. Nem figyelt eléggé önmagára.

Azt, hogy beszél is egymagában, nem ő, a felesége vette észre. A felesége kicsi törekeny asszony volt, most már megfakult, fiatalkorában ámuldozó, álmodó sugaras kék szemekkel. – Mi van, már beszélsz is önmagaddal? – szolt rá váratlanul, miközben riadtan rámeredt.

Hirtelen azt sem tudta, mit válaszoljon, annyira meglepődött. Ott álltak a bejárati ajtó mögött az előszobában, először tagadni próbált. – Én nem – mondta, mert valóban nem hitte, hogy mindez igaz lehet, de szavaival nem-hogy a feleségét, önmagát se győzte meg.

– Most már igazad lehet mindig – felelte gunyorosan élcelődve a felesége –, felteszed a kérdést, és felelsz is rá. Remélem, nem fogsz vitatkozni önmagaddal.

És hogy könnyítse a szavai súlyát, rámosolygott. Az arcát leheletfinom ráncok szabták át. De a mosolya inkább szánakozó, kényszeredett, vagy inkább csodálkozó volt, mint cinikus. Tele rebbenő, kételkedő félelemmel.

Csukás András nem válaszolt. Egyáltalán, mit is lehetne válaszolni rá? A feleségével már korábban megegyeztek, hogy ahogy öregednek, majd sértődés és harag nélkül, csupán figyelemzettesül jelzik egymásnak, ha szórakozottságból, meggondolatlanságból vagy a szenilitás jeleként valamilyen hibát, galibát, netán meglepő dolgot követnek el. És íme!

Már rég figyelt arra, hogy mikor kapja magát először azon, hogy elfelejti bezárni az ajtót. Elfelejti leoltani a kamrában vagy valamilyik szobában a villanyt. De arra, hogy beszélni is fog egymagában, még legrosszabb perceiben is valóban csak kételkedve gondolt. Bár az is igaz, gondolt rá. Volt okuk rá. Amikor azonban először villant át rajta, hogy egyszer majd bekövetkezhet ez is, először csak összerezett, meghökkent, majd rögtön tiltakozni kezdett már a gondolat ellen is. „Odáig én nem juthatok el” – próbálta nyugtatni magát. Nem következhet az soha be. Nem sülyedhetek le annyira az önfeladásban. Bár tudta azt is, hogy nem tőle függ mindez. NEMCSAK EGYEDÜL TŐLE FÜGG MINDEZ! Ahogy tudta azt is, hogy az öregségben lesz majd egy pont, eljön a pillanat, amikor már oldott lesz a lélek, a tudat, s nem figyel annyira. És szembe kell majd nézzen azzal is, hogy megkopik a tudatossága. Oszlani, foszlani kezd a figyelme s az önfegyelme. De hogy magában beszéljen? Ennél már csak az lenne rosszabb, ha alsónadrágban kimenne az utcára! Vagy talán ezek után bekövetkezhet az is?

Attól viszont, ahogy a felesége rászólt, rögtön fölillant benne más is! Amitől mindketten féltek, tartottak szinte már évtizedek óta. És átvillant rajta a borzalom.

Pár évvel korábban, egy szombati napon, amikor szokásukhoz híven hazamentek a felesége szüleihez, úgy tíz-tizenöt percre rá, ahogy megebédelték, az anyósa váratlanul azt kérdezte:

– Nem vagytok éhesek? Nem esztek valamit?

– Most ettünk, anyukám – mondta a felesége tágra, kerekre nyílt szemekkel. – Épp csak leszedtem az asztalt.

Asztalt mondott, mint mindig, bár tudta, hogy a terítéket szedte le, az abroszt, mást, egyebet, de az is igaz, hogy az asztalon sem maradt semmi. De ezen ekkor már nem is gondolkodtak. Csak egymásra nézve csodálkoztak! Pontosabban először csak álmélkodva csodálkoztak, aztán megdöbbenek, ledermedtek, mert bár még nem fogták fel a szavak jelentését teljesen, nem fogták fel a kérdés mögött süllyedő vagy épülő új világot, de hirtelen fölsejlett, beléjük nyilallt a kérdés által kiváltott lehetőség döbbenete.

– Igen? – kérdezte anyósa csodálkozva, és megismételte: – Igen? Én nem is tudtam.

– De hát velünk evett anyukám is – mondta a felesége, most már megkövülve, mert nem tudta, bár már sejtette, hogyan kell értelmeznie az anyja szavait.

Csak egy másodperc tört részéig tartott mindez, a következő pillanatban szétfoszlott az előbbi perc döbbenete, a felesége miután letörülte az asztalt, és nem történt semmi, kávéét készített oda, s talán már reménykedve meg is feledkezett az anyja kérdéséről, amikor az másodszor is azt kérdezte:

– Nem vagytok éhesek? Terítsek nektek?

A keze hátát a homlokához vitte, a csuklójával végigsimított rajta, mint-

ha csak a felgyűlt gondokat törölné le, törlés közben ott is felejtette egy pillanatra, mintha fölsejlett volna valami a homlok ráncai mögött – állt a szoba közepén, állt.

Az anyósa szép, magas szőke aszszony volt valaha, szép volt az arca még most is, csak a tekintete volt zavart, átláthatatlan.

Összenéztek a feleségével, egymásra pillantva összevillant a tekintetük, majd ránézett az anyósára. Akinek nagy, csodálkozó, inkább szürkés, mint kék szemei voltak, s talán ekkor, emlékezete utolsó morzsáival rádöbrent ő is kérdésének a lehetetlenségére, fölfogta, hogy valami olyant mondott, amit nem kellett volna, hisz a korábbi pillanat fényképpé merevedhetett, a csodálkozás valószínűleg megkövülve ott volt az arcunkon, mert azt mondta:

– Jól van, no, butaságot beszélek...

És ezzel újra nyitottá tette az előbbi szavaival kiváltott váratlan helyzetet. Fölvillantotta úgymond a „remény kék madarát”. Majd választ sem várva, kiment a lakásból.

Elindult.

Elindult, el, le a ház előtti ösvényen, be egészen a hatalmas kert végéig, majd megfordult, s az enyhe emelkedőn kissé meggörnyedve, mintha ellenszélben jönne, jött felénk. Egykor magas, szép alakja kérdőjel. Arca üres csönd. És ő jött, jött felénk, fehér haján csillogott a napfény, majd mikor kiért a házig, mintha ott sem lennénk, ránk se nézett, megfordult újra. Elindult visszafelé, lassú, megfontolt öreges léptekkel, lassú, megfontolt, már-már kecses vagy inkább méltóságos léptekkel, minden lépésében benne volt a pillanat végtelensége, s mint az óra mánusa, ment, ment megállíthatatlanul. És ekkor re-

zignáltan, megkövült arccal megszólalt az apósa is.

– Ezt csinálja egész nap – mondta váratlanul.

Megkövült a csend.

És a hirtelen beállt csönd döbbenetében újra átvillant rajtuk a borzalom:

– Mit, apukám? – kapott a szón a felesége, de úgy, hogy kiérződött a hangjából a kétségbeesés. A remény reménytelensége. Mert talán rádöbent, hogy mindaz, amit tapasztal s lát, lezár egy életet. Amely számára történetesen az egyik legszeretettebb lénynek, az anyjának az élete volt. Megsejtette talán, hogy bezárult minden értelmes kommunikáció lehetősége. A múlt, a múltjuk teljesen ki- és eltörlődik, ahogy a várható jövő szépsége is! Rádöbent, hogy az anyja számára lezárult értelmes élet, számára egy hosszú haldoklás megélésének kezdetét jelenti? Az öntudatlan, de lassú halál elszenvedését?

– Fölkel, megmosakszik, felöltözik és megy, megy, egész nap – mondta az apósa.

– Mióta, édesapám? – kérdezte magába roskadva, a szavak súlyától meggörnyedve a felesége.

– Egy hete kezdődött. Először én sem figyeltem fel rá, aztán átvillant, nem szokott feleslegesen le s fel sétálni.

– Amikor utoljára itthon voltunk, nem vettem észre semmit...

– Nem is volt semmi gond...

A felesége, aki ekkor már mosogatót, elgondolkozva megállt.

– De hát hová, és miért megy? – szólalt meg hosszú hallgatás után bambán, mint aki még mindig nem érti, mint aki még mindig valamiben reménykedik, s nem szeretné elengedni a remény fonálát.

– Ezt szeretném tudni én is – mondta az apósa.

Szomorú évek következtek. Hetente, kéthetente hazamentek, viszont mert a felesége apja élt, s a feleségének testvérei is voltak, másképp élték meg az anyósa életét, mint a későbbi történeteket. A félelmeiket. Fel-felsorolták, hogy mi várhat majd rájuk az öregségükben, és ami történt, nem volt a rögtön belátható, rájuk leselkedő elsődleges gondok közt. Sejtésként persze ott leselkedett valahol a tudatuk hátsó fertályában, a „sötétkamrában”, amelyről igyekeztek megfedkezni: oda soroltak be mindent, amivel nem akartak szembesülni az öregségük során, és amikor most a felesége rászólt, ezért és ettől rezzenet elsőnek össze. – Csak nem?

Majd rögtön, néhány másodperc után: vajon egyszeri figyelmetlenség volt, ami történt, vagy talán utolérte őt is az anyja sorsa?

Még a szívverése is leállt. Alig kapott levegőt, összerándult a gyomra is, a levegő fölszorult rögtön a torkába. Csak azt ne, Istenem! – gondolta. Akkor inkább a halált!

Az Istennel mindig egyezkedett.

Falusi születésű volt, kijegecesedett szokásokkal, amelyekkel megkönnyítette az életét, s amelyekről nem mondott le soha. És ide tartozott az Isten is. A nagy Ó, aki gyermekkorában a képzeletének a végső határát képezte. Persze „Jézuskával”, s az angyalokkal. És bár a mindenség gyönyörűsége kételkedést is rejtett, mégis mindent, ami volt s van, az Isten akaratának, teremtő erejének tudott be. Ezzel nemcsak háttárt szabott a képzelet szárnyalásának, meg is nyugtatta magát. Az Istenen túl nincs senki, semmi, s ha mégis, az már nem számít. Ragyoghatnak a csillagok

ezerszám, az is, mint minden, az Isten erejének a bizonyítéka. S ha a villámlás, dörgés és szivárvány váltott is ki egyfajta néma kételkedést, csodálatot, választ már nem keresett rá. Mert mindenre választ talált magában az Istenben.

Mint egy gyermek, besomfordált a szobájába, belehasított, hogy évekkorábban, az anyósa halála után az anyjával is így kezdődtek a gondok.

Az anyja ekkor már egyedül élt. Özvegy volt. A városától egy húsz kilométerre lévő faluban lakott. Ő henteente egyszer-kétszer át kellett menjen a megyeszékhelyre – ott volt a kihe-lyezett munkahelyének a székhelye –, s mert az út átment a szülőfaluján, a felesége többnyire egy hétre való ételt küldött az anyjának. Mikor ment, mindig sietett, délután viszont, amikor már hazafele tartott, újra bement, elüldögélt egy kicsit vele. Aznap is így tett. Már ahogy belépett a verandára, hallotta az egyhangú mormogást. Először azt hitte, imádkozik, hallgatózott, várt.

Mert nem fogta fel a szavak értelmét, halkán, észrevétlenül rányitott. Ott találta, mint mindig, mint máskor is, ha egyedül volt, a konyhában, a kályha melletti kicsi széken, amelyen hajdan, még gyermekkorában ő üldögélt...

Egyébként ezt a kályha melletti üldögélést rögtön akkor kezdte el, és szokta meg, miután özvegyen maradt. Valószínűleg a hosszú téli esték egyedüli magányában odaült a kályha mellé, rakta a tüzet, s nézte a lángot. Most nyár volt.

– Csókolom, édesanyám – szólt rá még a nyitott ajtóból.

Az anyja ránézett. Az arca csodálkozónak vált, de a tekintete hideg, szúrós, kemény maradt.

– Mi van? – ment közel hozzá, s megsimogatta a hátát is –, nem örövend? Úgy néz rám, mintha idegen érkezett volna. Haragszik rám?

Mert néha, ha az anyja belátása szerint sokáig nem ment haza, úgy tudott mozdulni, félre nézni, hogy abból szavak nélkül is érthetett.

– Ah, dehogy – szedte össze magát már-már morcosan az anyja: – Hogy mondhatasz ilyen!

De nem állt fel, és nem ölelte meg, mint máskor!

– No jó – mondta komoran ő is.

És elment, leült az asztalhoz.

– S aztán mit csinált? – oldotta a csendet. – Imádkozik?

– Én? – kérdezte élesen az anyja. És fölvetette a fejét: – Nem! Te mit gondolsz! – szólt rá megrovón: – Hisz nap-pal van!

– Akkor?

Elmerengett, az arca kisimult. Aztán azt mondta.

– Hát... Itt, né! Beszélgettünk egy kicsit édesapámmal s édesanyámmal.

És elhallgatott, belenézett a semmi-be.

Így ültek néhány percen át, majd újra megszólalt.

– Ugye, édesapám?

Úgy mondta persze, ahogy náluk felé más is: édesapámmal, édesanyámmal!

Akik akkor már több évtizede halottak voltak.

Mert még soha nem tapasztalt hasonlót, és ekkor még nem is gondolt semmi rosszra, azonnal nem fogta fel, hogy mit jelent mindez.

S mert nem akarta megsérteni az anyját se:

– Nocsak, beszéljessen! – mondta szelíden.

De rövid szünet után, miután mérlegelte a hallottakat, csak nem bírta megállni, s mégis rákérdezett:

– És válaszolnak?

– Igen! – ragyogtatta rá a szemeit először az anyja.

De a tekintetében, talán a hangszílyától, fölillant egy csöppnyi gyanakvás is.

– Te viccelsz?

– Én? Hogy viccelnék? Csak szeretném tudni, miről beszélgetnek. Korholják is? Ágnes néni, a nővére azt mondta mindig, huncut leányka volt maga kicsi korában!

– Eredj, no! – mondta s a szemében felillant az értelem csillanása is!

A tudatosság s annak hiánya hol összefonódott, hol széthullt apró darabokra. Váltogatták egymást. A következő pillanatban már újra zavartnak tűnt.

– Ebédelt, édesanyám? – kérdezte.

– Igen, hogyne! – válaszolta az anyja.

Nem szokta megnézni, mi van a hűtőben. Aznap mégis benézett, és meglepődve látta, hogy nincs semmi abból az ételből, amit reggel hozott.

– Hová tette el az ételt, édesanyám? – kérdezte.

– Hát megettem, nem?

Már ettől a választól ledermedt. Éppen azt akarta mondani: hisz az lehetetlen, de ekkor már hallotta is, hogy nyílik, csukódik a kapu, majd hallotta a lépteket is a járdán. A szomszédban lakó keresztanyja érkezett:

– Anyáddal baj van! – mondta rövid, kitérő beszélgetés után.

Ledermedt.

– Nagyon feledékeny lett – fogalmazott finoman.

Majd hozzáfűzte azt is:

– És mi félünk.

Először nem fogta fel, hogy miért és mitől, de ekkor már hallotta is:

– Úgy beszéltek a szomszédokkal, hogy meg kell, mondjuk Neked...

– Köszönöm.

– Ne haragudj, hogy szólunk, de attól félünk, hogy ránk gyújtja a házat. Közel vannak a házak, csűr-pajták, s leég az egész környék.

– De hát mikor kezdődött, mindez? – kérdezte álmélkodva –, hogy nem vettem észre?

– Talán két, három hónapja...

– S miért nem szóltak hamarabb?

– Azt hittük, hogy magadtól is észreveszed. De aztán rájöttünk, hogy nem. Észrevettük, hogy amikor jössz, akkorra mindig összeszedi magát...

III.

Csukás András ettől a pillanattól még alaposabban kezdte figyelni önmagát. A feleségének nem mondott semmit, de szinte csak arra összpontosított, mit tesz, mire gondol napközben, s mit felejt el? Tesz-e valami olyant, ami számára is megmagyarázhatatlan, elfogadhatatlan, rendkívüli! Valami vállalhatatlant, amivel megszegyeníti önmagát.

Bár a haláltól nem félt – ezt a feleségével egymás között többször is a legapróbb részletekig megbeszélték, el addig, hogy ki, kit s milyen ruhában temettesse el –, de az odavezető út viszontagságától, a rájuk váró öregség időfolyamától mindketten rettegetek. Főleg attól, hogy majd, amikor ilyen vagy olyan okból nem tudnak vigyázni egymásra, egymástól is elmaradva, hogyan élik meg a mindennapokat? Méltósággal-e vagy a legszebb emlékeiket is meggyalázva? És persze, bár nem mondta ki egyikük

sem, mindketten irigykedve gondoltak az elsőnek távozóra.

És most, ahogy gondolatban felidéz-
te a pár évvel korábbi történéseket, arra
gondolt rögtön, íme, a legrosszabbak
egyike váratlanul meg is érkezett.

Az első dolga az lett, hogy bekap-
csolja a számítógépet. Választ akart
kapni rá – nem mintha már nem tette
volna fel százszor, ezerszer is korábban
ezt a kérdést: Örökölhető-e a demen-
cia? Visszafordítható-e az emlékezet-
kiesés? Fel akarta frissíteni a tudását:
Változott-e valami, van-e kezelési le-
hetőség? Történt-e előrelépés az elmúlt
években a kutatásokban? És egyáltalán,
hogy mire figyelmeztet az, mi követke-
zik abból, ha valaki egymagában vagy
magányosan, hangosan beszélni kezd?
Valóban kell félnie ennek megjelené-
sétől? Vagy csak jobban kell figyelnie
majd máskor önmagára?

Viszont, mert rögtön menekülni
próbált a negatív gondolatoktól, ér-
veket, ellenérveket hozott fel, ön maga
megnyugtatóására is. Arcok, tekintetek
rémlettek fel benne, akik már-már ke-
délyesen, felszabadultan beszélnek a
felejtésről. És nem csak arról tartanak
kiselőadást akár az utcán is, hogy vagy
az illető nevét, vagy az arcát felejtették
el, sokszor egyenesen mind a kettőt.
– Nem tudtam azonosítani az illetőt,
érted! A nyelvem hegyén volt a neve,
de leblokkoltam, és nem ugrott be! –
hallotta. Majd szinte kérkedve, hogy
mások is hallják, hogy ő mégis milyen
okos: – Ráadásul ilyenkor jönnek az
olyan borzasztóan okos kérdések is:
megismersz?! Húsz éve nem láttam,
nem találkoztunk, és mégis!

Megismersz?

A leglátványosabb változó életkor-
ban nem láttam éveken át, a foga ki-

hullt, a haja ősz vagy elhullt, a barázdák
ellepték az arcát, de az illető elvárta
volna, hogy felismerjem!

No mit szólsz? – hallotta képzelet-
ben.

Majd ismét és újra!

Van, aki az arc mögötti nevet felejt
el – hallotta egy másik alkalommal –,
mások épp fordítva. Az illető nevét sejt-
ti, csak épp az első betűre nem emlék-
szik. Vagy: az illető nevét tudja, csak az
arcot nem tudja beazonosítani! A sejtés
ott van benne, csak az arc vonalai nem
akarnak megjelenni. Vagy azt kutatja,
hogy hol, milyen élethelyzetben talál-
koztak valaha. Mikor? Hol? Egyáltalán
honnan kellene ismernie! És persze
van olyan is, aki azt gondolja magában
a másik kapcsán: – Bár ne láttam volna
meg soha életemben! Jobb volna az
egész nyomorúságos életet elfelejteni!
Vagy az egykori pillanat örökre meg-
határozó eseményeit! És éppen ezért
is felejt el!

– Szóval emlékezem és emlékezem
– hallotta a tudata mélyéről feltörő vi-
tázó hangokat –, mint egy film pörög
az életem, nemcsak a történet helye
villog, mint egy neonreklám, az idő-
pont is kísért, hogy hol találkoztunk az
illetővel, de nem tudok nevet mondani!
Talán mert ott van „a mi lett volna,
ha” örökös kérdése is. Hogyan alakult
volna az életem, hogyha nincs az a vá-
ratlan találkozás. Vele. Nem következik
be az a visszafordíthatatlan pillanat,
ami bekövetkezett. Mondjuk egy nagy
ivászat, amelynek során a rendőrségen
kötöttem ki.

Vagy:

– A fitos kis orrára emlékszem, az
arc éles, senkivel nem azonosítható vo-
násaira is, azt is tudom, egyedül csak
neki volt olyan orra, arca, és mégis!

Igen, tért most már napirendre, ezer meg ezer értékrend, szokás, mozdulat van egy-egy emlék mögött. Van olyan ember, aki a szokásainak annyira rabja, hogy nem tud a saját kanala nélkül levést enni. A másik egy gyermekkori csupor emlékéhez ragaszkodik, amíg él. A harmadik az asztalnál megszokott helyéhez. Az apja, hajdan, nem is volt nagyon idős, ment az udvaron, s bár nem beszélt fennhangon, a keze mozdulataiból látszott, hogy önmagában beszél. – Tervez – mondta az anyja, ha ilyenkor rákérdezett. – Mit tervez, édesanyám? – kérdezte. – Én is tervezhetek? – Persze – mondta az anyja –, te is, ha majd nagy leszel. – És integethetek is a kezemmel? – Az ember őrzi a mozdulatait! – mondta az anyja. – A kezed emlékezni fog.

És íme!

Viszont, az is igaz, villant át rajta, hogy a legtöbb embernek, akik már-már dicsekedtek a pillanatnyi memóriazavarukkal, nem voltak a betegségről szerzett vagy tapasztalt emlékeik! Nem volt bennük semmilyen rettegés a holnapi naptól, mert nem élték át a betegség percenkénti mozzanatait. A reggeli ébredéseket... A vécézést... Fürdetéseket. Nem élték meg egy olyan beteg gondozását, aki teljesen elveszítette az emlékeit!

Az édesanyja, miután beköltöztette a központi fűtéssel ellátott lakásba, egyfolytában a lángot hiányolta. – Hol van a kályha? Fázik a kezem! – mondta mindegyre. Hiányzott a láng. Amelyet megszokott odahaza a kályhában. El kellett rejteniük a gyufát, gyújtót, mert attól kellett tartaniuk, meggyújt valamit. – Tegye ide a kezét, édesanyám – mondta, majd megfogta a kezét, s a fűtőtestre tette. – Azta! – mondta. –

Nincs is láng, és mégis meleg!

Először hálásan, majd gyanakodva nézett rá. Színváltó fekete szemei elkomorultak:

– Huncutkodszt – mondta. – Honnan jön a meleg?

A számítógép régi volt, lassan melegedett. Fölállt az asztaltól, unalmában elsétált az ablakig. Mindig tudta, mit lát, és mégis újra és újra kinézett rajta. Pedig óránkénti bontásban és szobára leosztva ismerte a kinti történéseket. Négy szobájuk volt, egy úgynevezett csillagblokkban, az ilyen tömbház esetében nem volt közvetlen szomszéd, csak a lépcsőház felé, minden oldalról más és más látvány, tájszelet terült a szeme elé. Az ő szobája a lakrész délkeleti részén volt. Azt is tudta, hogy mikor ki vagy melyik korosztály jár a sétányon. Mikor csendesülnek el a rohanó léptek. Ismerte még a szemközi lakrészek szellőztetési szokásait is. Mikor indulnak a munkába járók, majd mennyi idő múltán az iskolások. Szinte csak az ég, a felhők hullámzó mozgása volt ismeretlen számára. Csak a felhők játéka tartogatott meglepetéseket, mert a Nap járását is ismerte. Tudta, a nap melyik szakaszában, hol, melyik tömbház sarkán tűnik fel, hol, melyik dombhát mögött nyugszik le. A nyugati oldalon lévő szobák a város más és más arcát mutatták. Legszebb persze a teraszról látható történelmi városrész volt, a különböző templomok tornyaival, s a várost ölelő nyugati dombháttal. Igen, valamikor csak idáig ért el a reformáció, két felekezeti templomai is versenyeztek egymással a főtéren uralkodó fölényükért, viszont a katolikus templom, amely nagyságában is vetekedett a többiekkel, talán

éppen ezért, a főtér fölött, a város hajdani legmagasabb pontján hivalkodott a látványával. Hivalkodott és büszkélkedett. A maga s a hívei dicsőségére, s talán a más felekezetek bosszantására. Majd a hátát egy újabb dombháthoz vetette, amely az évszaktól függően hol zöldben, hol meleg barnában, vagy rozsdavörösből pompázott a város és az ég felé magasodva. Télen pedig fehér lepel volt a táj! Csak a vadak lábnyomai, karcolásai látszottak a hó arcán.

Meghallotta a számítógép ismert nyitóhangját, visszament. Még le sem ült: „Örökölhető-e a demencia”? – ütötte be rögtön a Google-keresőbe, mintha egy pillanat is örökös mulasztást jelentene. Pörgette a címeket, aztán rákattintott az egyikre.

„A szüleitől nem feltétlenül örökölheti a betegséget – sugallta a szolgálatos orvos –, még akkor sem, ha mindketten betegek voltak. A szellemi fittegségét azonban azzal tudja a leginkább fenntartani, ha rendszeresen mozog, naponta legalább fél órát a szabad levegőn tölt, vigyáz a súlyára. Ezekkel meg tudja őrizni a jó agyi vérellátást, ami feltétlenül kell ahhoz, hogy a szellemi képességei a legtovább megmaradjanak. Javasolom, hogy tornáztassa az agyát, amikor csak teheti. Ebben segít a keresztrejtvény, versek megtanulása és felmondása, a rendszeres olvasás, matematikai feladványok végzése, koncentrációt igénylő társas- vagy kártyajátékok játszása.”

A válasz örömteli volt, és meg is nyugtathatta volna, ha nem éppen ezekben a napokban figyel fel egy különös tényre. Azzal már olvasmányai révén régebb is találkozott, hogy kell „tornáztatnia” az agyát, ő pedig, és nemcsak unalmában, hanem a hírérségtől is

hajtva, naponta öt-hatszor is elolvasta a hirkereso.hu összes címét, a ziare.ro és az evz.ro cikkeit, és épp arra figyelte fel, hogy újabban a két másodperccel korábbi olvasmányélményét is elfelejti. Ahogy a hírérsége folytán újabb és újabb eseményekről olvas, mintha csak egy rosta lyukain hullanának ki, ki is törlődnek rögtön a pár perccel korábban olvasottak. De a legrosszabb az volt, hogy miután felfigyelt erre, rájött: nem csak az olvasott események során következik be mindez. Azt is elfelejti, ami az élete részéhez, mindennapos döntéseihez kapcsolódnak. Hogy például mit akart tenni. Mit tervezett pár pillanattal korábban. És ilyenkor vissza kellett térnie ahhoz az élethelyzethez, ahhoz a kiinduló ponthoz, ahonnan megtervezte az előbbi gondolatait. Akkor hogy is van ez? És már – még a hangos, magányos beszéde előtt – odáig jutott az öngyötresben, aggodásban, hogy a feleségének nem is beszélt erről. Odáig, hogy napjában már csak háromszor engedélyezte önmagának, hogy végigolvassa a cikkek címeit, esetleg magukat a kiválasztott cikkeket. Ő, aki kívülről föl tudott mondani szóról szóra egy hónap tanulás után egy pszichológia-tankönyvet. Fiatalkorában kívülről tudott akár száz verset is. Főleg József Attilát, mert kellett a vershez is az empátia, a szellemi kihívás, a gondolatok kísértése, de mégis. Viszont az is igaz, hogy a bevezetett szabályozásnak meg is lett a pozitívuma. Egy idő után már nem törlődtek ki folyamatosan az előbbi gondolatai. Emlékezett rájuk, és fel tudta idézni őket.

Fölállt, de nem kapcsolta ki a gépet, átment a feleségéhez. Amaz nem szerette az újmódi technikát, telefonja is az elérhető legrégebbi típus volt,

ráadásul számítógépet sem használt. A felesége egész nap és konok dühvel keresztrejtvényt fejtett, vagy a barátnőitől kapott, ajánlott könyveket olvasott. Most is épp az asztal fölött a megfejtésre váró keresztrejtvényre görnyedt. Máskor játékból kopogtatott is, most csak kedélyesen rászólt.

– Megbocsájtok – mondta, mintha lett volna, amiért megbocsájtania.

A felesége fölrezzent, rácsodálkozott.

– Miért is?

Fölemelte a mutatóujját:

– Meg voltunk egyezve, hogyha olyan tapasztalás ér, ami kirívó, szokatlan a másik viselkedésében, rögtön figyelmeztessük egymást.

– És?

– Köszönöm, hogy rám szóltál! De az arcod játéka nem volt barátságos!

Kötődtek, szikráztatták az agyukat, mint hajdan is, sokszor. Hisz mindent elmondtak már, ami fontos volt egymásnak. Mindent, és annak az ellenkezőjét is. Csak az apró kedvességek maradtak, a heccelődések: a bántások is elmaradtak. Már nem volt, amiért bántaniuk egymást, a büszkeségük is már rég megunt kacat volt. Csak az önbecsülésük s a gyöngédség utáni vágyuk őrződött meg épségben, s a szeretetesség. Egymásból s egymásért éltek, ha nem is fogalmazták meg szavakban minden pillanatban, csak az apró figyelmességeikben.

– Pedig az lenne jó, ha kitörlődne még az emlékezetemből is! – válaszolta a felesége.

– És akkor kire emlékeznél?! Lenne valaki, aki fontosabb nálam? Akivel több időt töltöttél az életed során, mint velem? Ne feledkezz meg, a szüleiddel sem töltöttél annyi időt, mint velem!

– Nem rád, az biztos!

– Kezdd azzal, hogy megpróbálsz nem emlékezni rám!

– Épp az a baj, hogy nem tudok. Minden jó vagy rossz gondolatomban ott vagy. Kősziklaként tornyosulsz rám!

– Na látod!

– Mi az, hogy na látod?

– Ez azt jelenti, hogyha nem lennék én, nem lennének még emlékeid sem. Minden szép emléked hozzám kötődik, s ráadásul arra figyelmeztet, hogy ne is szídj!

– Miért?

– Mert te választottál...

– Én?

– Igen. És persze én is, téged!

Majd nem hagyta ki a magas labdát:

– Csak mindig a férfi döntése a döntő!

Megfordult, úgy tett, mintha menne is ki a szobából, bár tudta azt is, hogy a felesége most nem engedné el. A legszívesebben „kést szúrna a hátába”. Vissza kell szólania, felelnie, még ha torkán is akadt volna a szó, és megkeresni ehhez a szavakat bármi áron! Mert a férfiszerpet hozta fel döntő érvnek!

– Az emlékeimben kutakodsz mindig – mondta is rögtön. – Úgy használod az emlékeimet, mintha a tied lennének!

– Csak jelen vagyok. Csak jelen szeretnék lenni az életedben. Amíg csak élek. Amíg épp ésszel élek! – fűzte hozzá.

– Ne okoskodj – szólt rá a felesége. – Ne próbálj okosabb lenni, mint amilyen vagy. Az pihenésként sokat használ!

– Nem okoskodom – fordította komolyra a szót –, csak nem tudok másra gondolni, mint arra, ami történt. Sajnos ott van már a tudatomban is,

hogy mindaz, ami ma történt, valaminek a kezdete. Lehet.

Egy hajdani axiómát idézett: „Jó, hogy nincs a homlokunkra ráírva, hogy kik vagyunk.

Jaj, jó lenne, ha a homlokunkra lenne írva, kik vagyunk?”

– Ne ültess el bennem a kételyeidet!

– Nem ültettem, de nem is kerülhettem meg.

– Minden ősöm hosszú életű volt. És most retteghetek, hogy mi lesz a sorsom.

– Amíg én épp ésszel élek, te ne félj!

– Vagy fordítva, nem?

Visszaindult a szobájába, de a folyosó végén megállt, nem lépett be. Behunyta a szemét, csukott szemmel megpróbálta felidézni, hol vannak a szeretett könyvei. Hányadik polcon van például Illyés Gyula. És felelt is önmagának. Ránézett a harminckettes polcra, ott volt. És az Iszony? Harminchatodik polc, jobb szélről a második. És József Attila kézzel írt, válogatott versei díszkötésben? Ady és Juhász Ferenc versei! Móricz novellái?

A négyszobás lakásban kb. hatvan-hetven hazai, erdélyi festmény volt szobánként elhelyezve, most megpróbálta felidézni, melyik szobában, melyik falon kinek a festményei vannak.

– Hol van Maszelka?

– És Bíró Gábor?

– Páll Lajos!

– Nagy Péter!

– Karácsony Ernő!

– Szabó Árpai!

– Kalló!

– Török Erzsébet!

Leellenőrizte.

Pontosak voltak a válaszai.

Majd:

– Sorold föl, hol, melyik falon található Hunyadi László emléklakettjei. És kikről mintázta?!

Behunyta a szemét, és sorolta önmagának.

– Márton Áron, Széchenyi meg Kossuth Lajos van a kicsi szobában az ajtóval szemközti főfalon.

– Kós Károly és Tamási az ablakon túl.

– És Nyíró?

Nyíróre nem emlékezett.

– És Kemény János?

S most már hogy belement a játékba, nem hagyta abba.

– Hányas volt a hajdani, otthoni házsza-motok?

– Ki volt a hatodik szomszéd a gyermekúton?

– Hányadik padban ültél az elemiben és ki mellett?

– Ki volt III. Béla király, és melyik pápával levelezett?

Szünetet tartott:

– Hányban és melyik évben halt meg anyósod!

– És apósod?

– Édesanyád?

– Apád?

A következő kérdést már ki sem akarta mondani, megborzongott.

– És melyik évben, hányadik hónapban, milyen napon, hány órákor halt meg a kisebbik fiad!

Le kellett ülnie. Pontosabban belépett az ajtóközből a szobába, leroskadt az ágyra.

IV.

Csukás András huszonhárom éves volt, amikor megnősült, egy évre rá megszületett az első gyermekük, hat évre rá a második – mindkettő, ahogy

el is várta tőlük az egész rokonság, fiú lett. Benépesítem ezt a földet, gondolta nem egyszer. A feleségének persze nem beszélt erről. A feleségének ezzel kapcsolatos saját vágyait mindössze játékosan egy futballcsapatban szabta meg, egyedüli gyermek volt, nem akarta, hogy az ő gyermekei is magányosak legyenek! Nem akarta, hogyha majd az utcán verekedniük kell, ne álljon a hátuk mögött senki! Mint neki! Mert valahányszor csak gyermekkorában verekedett, és ez volt a legrövidebb út az igazsághoz, mindig a háta mögé is kellett figyelni –, olyankor kapta a legnagyobb ütéseket. Ráadásul ha az apjának panaszkodott ilyenkor, az volt a szólása, az utca kiszabja mindenki helyét a későbbi életére.

És ebben, részben, igaza is volt.

Csak részben persze, mert a három, az három, az egygel szemben, s a Tamások hárman voltak testvérek. Három fiú. Akik az erőfölényük okán mindig keresték az alkalmat egy kis kötözködésre. Még a legkisebbre is kellett figyeljen ilyenkor, mert az a háta mögé bújt, s letérdelt, a másik kettőnek már csak át kellett lökniük őt rajta, s ő már a földön is volt. És ehhez az adott helyzetben elég volt, ha ujjbeggyel megbökték.

Az apjának, aki földműves, kereskedő ember volt, ezzel együtt is voltak nagy mondásai. Bár az is igaz volt, amit a falu szokásrendjéből tanult, örökölt, de volt olyan is, amit a saját tapasztalásából meríthetett. A falu gondolkozása egyébként is tele volt évszázados szentenciákkal, mindenre volt egy szólásuk, amivel, ha kellett, mindig értékelték vagy megszólaltak valamit, valakit. Persze a vasárnapi imádságos templomjárásuk ellenére.

Az apja nem volt templomba járó ember. Az Istent látszatra kihagyta mindenből. Kisemmizte az életéből is a hasztalan gondolatokat. Csak az elvégzendő feladatokra figyelt, az is volt elég neki, de az is lehet, hogy az Istennel máskor egyeztetett. A magányos útjain, amikor egyedül vagy egy-két társával a deszkával, gerendákkal megrakott kóberes szekereikkel hetekig járták Erdély útjait. És éjszaka, miközben virrasztottak, és ragyogtak a csillagok fölöttük – a neszek s a félelmeik mellett –, az Istenre is figyelt. Ki tudja? Ki tudja, ki, mikor és hol egyezkedik valaki az Istennel? Ki tudja, mi van az ember lelkében, néha még a szavak mögött is?

És ilyen volt az apja egy másik mondanása is. Miután ő többször is sikertelenül felvételizett az egyetemre, azt mondta:

– Többet ne próbálkozz. Romániában baj van a neveddel!

– Az Andrással vagy a Csukással?

– Az Andrással. Év végére esik, átbukik mindig az új évbe!

Később megtudták persze, hogy nemcsak a nevükkel volt baj.

Hát, igen, huszonhárom éves volt, amikor megnősült, és olyan szerelmes volt, mint egy nagyágyú. Mintha villám csapott volna hirtelen belé. A kérdés persze az, hogy lehet-e szerelmes egy nagyágyú? Mit akart a hasonlat szerzője ezzel mondani? Hogy jutott eszébe a szerelem kapcsán az ágyú? Mire célzott? Az ágyúnak a földre nehezedő súlyára talán? Az értelmetlen hasonlaton eltöprengett egy pillanatig most is, de abban is bizonyos volt, hogy a lányért, akit később feleségül vett, hason kúszva, csúszva-mászva is, fölment volna a Nagy Havasra, amely ott tornyosult

fölöttük. Persze, valószínű, hogy a legtöbb férfi hasonlóan szerelmes, bár lehetnek olyanok is, akik nem. Ő – és ekkor jött rá, eddig még azt sem tudta, mi a szerelem – az előbbieket fajtájához tartozott. És hálát adott a sorsnak, hogy mindazt a vágyat, kínt, örömet, érzelmet, amit átélte, meg- és átélhette. Negyvenhat fokos lázban égett szinte mindig. Már ahogy megpillantotta a lányt, áramütés érte! És nem is csak 220 voltos. Legalább: 600 voltos. Elállt a lélegzete is. Lobot vetett az agya, mint ősszel, ha tarlóút lobban lángra. Nagy, lobogó erdőtüzek gyúltak a szívében is, elfelejtett lélegzeni is. Állt. Pedig a tanyai iskolában, ahol tanított, hét lány volt, és mégis. De az igazság az, hogy nem volt felkészülve ennek a lánynak az érkezésére. Senki nem beszélt róla, s ez csak úgy beállított szeptember elsején. A főiskoláról jött, egyből ide helyezték ki, ez pedig eléggé szokatlan volt abban az időben, a tanyákon többnyire helyettes tanárok tanítottak, vagy akik a levelező szakokon voltak. Viszont az is igaz, hogy ekkor, a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején, már többnyire foglaltak voltak a város körüli iskolák katedrái, nem volt más választása. És igen, váratlanul érkezett. Szőkén, csinosan, nagy, ragyogó, kék, csillagszemekkel. Olyan volt, mint az illanó nyár. És félt attól is, hogy elszáll.

Glória vette körül, kék derű áradt szét ott, ahol ő állt.

Az igazgatónő, aki észrevette az ő döbbenetét, rászólt.

– Ne felejtse el lélegzeni! – mondta.

Hatalmas kacaj tört ki a lányok között. Egyszerre nem is a lány, ő lett az érdeklődés központjában. Ott állt a tanyai iskola irodájában, hét, most már nyolc lány bámész gyűrűjében, s olyan

csodálkozva nézett körül, mintha azt sem tudná, hol van. Ki, ő? Nem tudta, mit kezdjen magával. Körülpillantott, kék, barna, zöld szemek meredtek rá minden irányból, kíváncsian, csúfondárosan, gúnyosan. Volt a szemükben valami olyasmi is: a tegnap még ránk is így néztél! Vagy talán épp fordítva. A tegnap még nem így néztél ránk!

Tény, az igazgatónő, aki színes és lelkes egyéniség volt, és mindig táplálta a sarjadó szerelmeket, rögtön kiadta az utasítást, hogy másnap beiskoláznai kell menni. MINDENKINEK!

– Ti ketten – mondta, és rámutatott a lányra meg rá – a D. tanyára mentek.

A bokortanyában a D. tanya volt a legmesszebb. Talán négy-öt kilométerre volt a központi iskolától, és az volt a legveszélyesebb hely az egész környéken is. Szikár, nyomorúságos, nehézsorsú emberek éltek ott, a nélkülözés és a nincstelenség kiüresítette a lelküket is, kiült az arcukra. Nem volt szinte egy kövér ember se a tanyán. Télen gumicsizmában járt mindenki, bekötötték a csizma szárát is, hogy ne menjen be a térdig-derékig érő hó a csizma szárába – és a gyermekeknek egy rönköt a ló után kötve ösvényt húzattak minden reggel a hóba. Háztól, házig. Vagy hetente egy-egy nap, sorba, beosztva az útig.

Nem volt bennük együttérzés, senki iránt. És miért is lett volna!? Ott felejtette az Isten őket a „semmi ólén”, mint egy pusztában. Ráadásul hét, nyolc gyermek született minden családban – a nemzés volt az egyetlen ingyenes öröm az életükben, és éltek is vele –, de voltak olyan családok is, ahol a gyermekek száma meghaladta a tíz-tizenkettőt. Szekérút a községközpontból egy távoli völgyön át vezetett, innen,

vagyis a központi tanyáról egy ösvényen lehetett mindössze megközelíteni. Vagy sejtés szerint. Toronyiránt. Csak éppen nem volt templomuk se. Nem csoda talán, hogy az Isten is megfeledkezett az ott élőkéről. Mogyoróbokros, szakadékos dombháton lehetett elérni a fennsíkot, ahol viszont, miután fölérték, kisimult a táj. Hatalmas ezüstös törzsű nyírek, rozsdás levelű bükkök integettek magányosan a messzeségben a mogyoróbokrok fölött. És messze lehetett látni szinte minden irányban, csak kelet felé nem. Keleten a Nagy Havas magasodott hivalkodón, dolyfösen, lezárva a szemhatárt. Fenségesen, kékes-zölden lángolt. Nyáron. Télen pedig acélos kéken vagy havas fehéren fénylett. Nyugaton gyűrődéses dombok s völgyek, katlanok váltogatták egymást. A távolban, messze nyugat felé, egy templomtorony szikár sziluettje magasodott az égbe. A falu maga nem látszott.

Önmagában tavasztól őszig még szép is volt a táj. Falevelek, pázsitos, halkan neszező füvek simultak a talpuk alá, bármerre mentek is. Viszont a tanya tele volt szabadon kószáló kutyafalkákkal. A bokrok között rejtőző házak csak az utolsó percben tűntek elő, de akkor már fogtak a kutyák is. Persze a nesztelen füveken nem lehetett hallani még a lépteiket sem. És a lakók, mint írtam, finoman szólva sem voltak barátkozók. A „pantallósok” mindig a törvény nevében érkeztek, sosem hoztak semmi jót. Éppen ezért nem is szóltak rá a kutyáikra. Hagyták, hogy rárohanjanak az érkezőkre, miközben úgy tettek, mintha némaság honolna a házban. Persze az ablak mögül lesték, figyelték az érkezőket. Erre a helyre, ide küldte ki őket

az igazgatónő. Talán azzal a sejtéssel is, hogy az ottani élmények-veszélyek egy életre összehozzák majd őket. És ebben igaza is lett. A kutyák támadásaitól minden lány a fiuk karjában keresett volna menedéket. Csak azt nem tudta senki, hogy a lány nem fél a kutyáktól. Varázsló erdészlány volt, egy harminc kilométerre lévő erdei fürdőhelyről, boszorkány, kutyabarát. És amikor a kutyák támadni kezdtek, nem sikongott, jajveszékelt, hanem leguggolt, szemezni kezdett a falkavezérrrel... De az is megtörtént, hogy egyszer-egyszer ölbe vette a legszelídebbet. Babusgatta, simogatta. Aztán elvitte az ajtóig, hogy átadja az ekkor hirtelen megjelenő gazdájának... Mert az – lett légyen az férfi vagy nő –, mint aki csak a legmélyebb álmából éppen akkor ébredt, ilyenkor rögtön megjelent a tornácajtóban, és rászólt a kutyáira. Addig nem. Addig várta, hogy mi fog történni. Nem szerették, ha az érkező barátkozni kezd a kutyáikkal.

És igaza lett az igazgatónőnek. Ez volt az a soha vissza nem térő pillanat, amelynek varázsa megragadta és gúzsba kötötte, megragadta volna és gúzsba kötötte volna bármilyen fiú lelkét. És akár ölbe lehetett volna venni őt magát is.

– Van, ahol lakj? – kérdezte az igazgatónő a lánytól.

– Még nincs! Csak most érkeztem, és egyből ide is jöttem. Abban a reményben...

De az igazgatónő nem hagyta, hogy befejezze.

– A csomagod hol van?

– Kint hagytam a bejáratnál.

– András, elkíséred? Jolánka néni mindig fogad megszorult lányokat. A hídon alul a harmadik házban lakik.

Vihetitek a csomagokat is, mert nem kell visszajönötök.

Ahogy kiléptek az útra, rájuk borult az ég! Soha, sehol nem volt szebb, hasonlóan szép az ég. Kék volt, csodás és selymes, csak a pálmafák hiányzottak, és a sosem látott, távoli tengerekre emlékeztette. Nem is kellett soha, sehová elmenni innen, csak behunyni a szemüket, felhőtlen kék tenger virrasztott fölöttük. És este, miközben az ezüstben alácsurgó holdfénytől megnyúltak a fák árnyai, a mindenség megtelt apró, hunyorgó, párálló csillagokkal. Mintha csak millió szikrázó, pulzáló hópehely lebegne, ringatózna az égen. Szótlanul mentek végig az úton. Minél jobban érezte, hogy kellene valami okosat mondania, amivel meglepi a lányt, nem jutott eszébe semmi. Még egy épp mondatot se tudott kiejteni. Egy olyant, egyszerűt, mint: kerek perec. Mintha megbabonázta volna valaki, varázslat, átok tört volna rá, lebéult az agya, a fogaskerekek közé nem homokszem, kavics került, elakadtak, nem bírtak mozdulni. Néha oldalról ránézett a lányra, rápislantott, ahogy a tanyán mondanák: dús, kontyba rakott haja fénylett, sejtelmes mosoly játszott a szív alakú arcán. Szemmel láthatóan élvezte az általa kiváltott helyzetet. Nem volt se megvetés, se gúny az arcán, de nem is tudta, akarta palástolni, hogy a helyzet ura. Érzi és látja a másik kínlódását. Őt még jobban lebénytotta mindez. A megszegyenülés különös érzése fogta el, miközben magában mindegyre azt hajtogatta: „Ez is egy lány!”

„Ez is csak egy lány!”

De ennél tovább nem jutott.

A ház kapujában hirtelen meg is állt a lány.

– Nem is kell tovább jönnöd – mondta –, hisz mindent megbeszélünk. – És játékosan hunyorított a szemével. Aztán hozzáfűzte azt is: és én is tudok beszélni. Egyébként a néma gyermeknek még az anyja se érti a szavát...

Már-már azt akarta mondani, de hát meg sem szólaltunk, amikor fölfogta a célzást. És ekkor feloldódott.

– Azt vártam, hogy szerelmet vallj. Netán beszélj arról, hogy milyen okos vagyok és szép.

– Te? – lepődött meg a lány.

– Igen. Talán nem látszik rajtam?

– Szerény vagy, nem tagadom – mondta már-már dühösen a lány. És a szeme szikrát vetett a napsütésben.

– Biztos vagy benne?

– A legbiztosabb.

Később valahányszor csak visszagondolt erre az időre, és átgondolta mindazt, ami történt ezekben a napokban, rájött, a tanya életük legcsodálatosabb helye volt. Az igazgatónő, aki valamilyen okból – talán a saját fiatalságára emlékezve – támogatta a szerelmüket, mindig újabb és újabb feladatot talált ki. Ősz volt, folyt a betakarítás, mindig volt egy-egy gyermek, aki valamelyik tanyarészből, valamilyen okból, hiányzott az iskolából. És naponta elküldte őket, kettejüket. Talán tanúságként is, hogy fölmutassa, lássák, lehet az ember boldog a nincstelenségben, a sorstalanságban is. Mert találkoztak boldog, vidám, kacagó emberekkel ITT, a nyomorúságban is. Csak azok – valószínűleg – nem tudták, hogy boldogtalanoknak kellene lenniük.

V.

Azt nem tudta volna megmondani önmagának se pontosan, mikor, hány

éves korábban gondolt először az öregeedésre. Arra az egyszerű, közönséges tényre, hogy öregszik. Nem fogta föl a testében lévő biológiai óra ketyegését. A sejtek pusztulását. Jó barátságban volt a saját arcával – mindennap látta, – hozzászókkott a vonásaihoz is. Nem érezte, hogy mélyülnek a ráncok. Sőt! Azzal, hogy árnyékok szabdalták az arcát, férfiasabbnak látta magát! Markánsabb lett, nyugtázta. A haja nem kúszott fel a homlokáról a feje búbjára, nem őszült, egyszerűen meg volt elégedve önmagával. Még csak pocakot sem növesztett, szikár volt, szíjas, gesztenyeszín, göndör haja kuszán hullámzott a ráhulló fényben.

Ötven éves volt 1996-ban, amikor egy vasárnap, az ágyban birkózni kezdett a fiaival, s a merevítő lécre ráfeszült a csípője. Egyet reccsent. Még fel tudott állni a lábára, úgy tűnt, nincs is semmi baja, két lépés után már menni is tudott, de egy hét múlva eltörött a csípőcsontja. Ez májusban történt. Mert még hónapokig kellett járnia, amíg beindult az ügyintézés, és a másik, vagyis az ép lábával kímélte a törött lábát, augusztusban eltörött a másik csípőcsontja is. Viszont még ekkor sem gondolt az öregségre. Ekkor még csak a mindennapos fájdalomra gondolt, ami nap mint nap előtötte a testét.

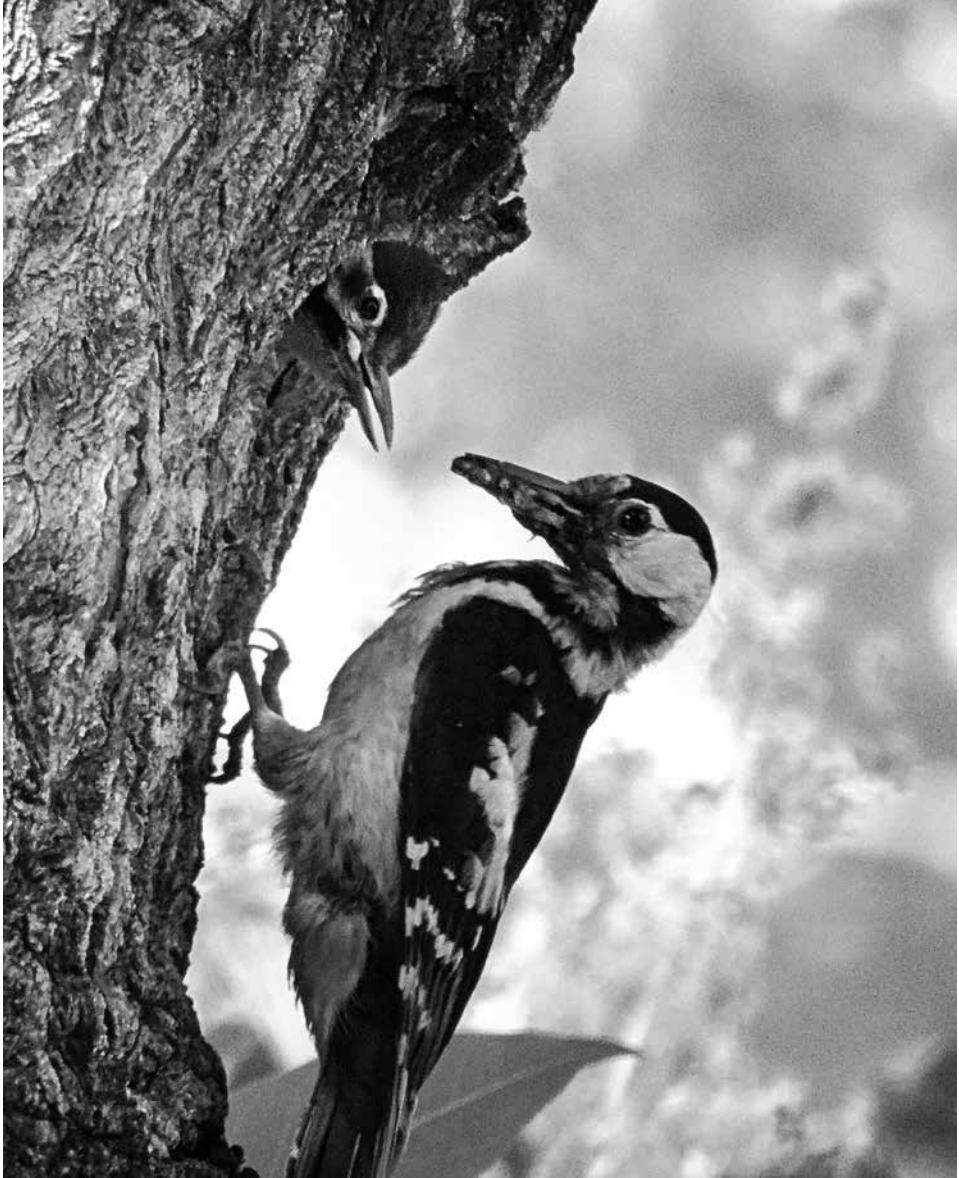
Amikor hazaérkezett a kórházból, miközben a szomszéd férfiak vitték fel egy konyhaszéken a negyedik emeletre, döbönt rá váratlanul, hogy amíg él, ezeken az egymásba kapaszkodó, meredek lépcsőfokokon közelítheti meg csak a lakását. Felvonó nincs. És miközben cipekedtek vele felfelé, huszonhárom év után először kezdte el számolni a lépcsőfokokat. A hátralévő két emeleten harminckettőt számolt meg.

Talán ez volt az első alkalom, amikor hirtelen az öregség majdani minden nyomorúsága átszaladt az agyán. És arra gondolt, hogy miközben minden nap vénül majd egy napot, bármilyen vén is lesz, amíg csak él, fel kell mennie a negyedik emeletre. Minden nap, és néha többször is.

Nyugdíjasként most, miközben százszor, ezerszer is végiggondolta az életét, arra is határozottan emlékezett, hogy az anyósa, majd az anyja betegségét sem kapcsolta sokáig össze a saját öregeedésével. Sem a testük lassú sorvadása, sem a feledés belső tereinek növekvő homálya nem váltott ki figyelmeztetést, félelmet benne. Nem gondolt arra sem, hogy mindaz, amit lát, napjában megél, vele is és a feleségével is megtörténhet. Hogy valamilyük majd egy nap elkezd hangosan beszélni, s majd következik a tudat s az emlékezet elvesztése is. A dolgok jelentéktelenné válása. Ez a felismerés csak később, majd az anyja beköltöztetése után tört rá. Mint a villám, átvillant, átcikázott az agyán, s aztán – talán félelmében – nem foglalkozott a maga MÉLYSÉGÉBEN VELE.

Viszont amikor az anyósa megbetegedett – hét évig volt beteg –, mintha csak megérezte volna, mi várhat majd az anyja részéről is rá, bármit kért, bármiről is döntött a felesége, nem ellenkezett. Így amikor később az anyja betegedett meg, szinte természetes volt, hogy a felesége is elfogadja az anyósa betegségével járó gondokat. Egyetlen kifogása volt: – Te véécztetsz – mondta előrelátóan.

Tudomásul vette a felesége kérését, viszont a fürösztést ő maga sem vállalta. Végül egy ismerősük vállalta el: így csak a reggeleknek egyetlen mozzana-

ta, a véceztes volt szinte elviselhetetlen számára. Más nem. Napközben, egy kis figyelemmel, az anyját eligazították, éltették a fél évszázadon át kijegecesedett szokások. Ők pedig voltak annyira okosak, hogy az étrenden ne történjen meggondolatlan változtatás.

VI.

Mielőtt beköltöztette az anyját, fölszámolt mindent odahaza a szülőfalujában. Előkészítette a szobát, minden ablakot lezárt, ráadásul a zárat is kicseréltette az ajtókon. És ezzel együtt figyelni kezdte az anyját.

Az első napokban, egy hétig, kettőig, nem történt semmi. Az anyja valószínűleg barátkozott az új életével, ült, imádkozott, fölállt, kisimította az ágyneműt, fölrázta a párnát. Aztán egy reggel, amikor rányitott, az ablaknál állt. Úgy, ahogy tudta, elhúzta a függönyt, s nézett ki rajta. Hogy mit látott, s mit fogott föl abból, amit látott, rögtön megtudta, mert jöttére megfordult, s számonkérő hangon azt mondta: – Hová tetted az udvart?

Az anyjának hajdan ragyogó fekete szemei voltak, most kifakult, bánatos szemekkel nézett rá. Mintha valóban hiányozna számára az udvar. És megismételte:

– Hová tetted az udvart? És hová tetted a csűrpajtát?

Megdöbbsent.

Hatalmas csűrpajta volt odahaza a szülői háznál, lezárta az udvar egész belső terét.

Tehát az anyjának, bármit gondoltak is, valamilyen fokon vannak emlékei! – döbbsent rá. Nem veszítette el teljesen a tudatát. Ez részben megnyugtatta. És ezt egyébként később is, nem egyszer

megtapasztalta. Viszont az anyja ennek ellenére is néha sutba vágott mindent egy-egy mondatával. Szavával. Nem tudta elképzelni a saját szerepét s helyét az új helyzetben. Egy alkalommal, miután megebédelt, ránézett és keményen rászólt.

– Az asszony jól főz, fizesd ki rendesen!

– Az asszony a feleségem, édesanyám! – mondta.

– Az? – ámult el.

Értelem villant a szemében, már nem dölyfösen, inkább bocsánatkérő, engesztelő hangon azt mondta:

– És én ezt nem is tudtam!

– Tudta azt maga jól – mondta most már ő is keményen. – Látom a szemén! A szeme nem hazudik. Beszélő szemei vannak magának!

Az anyja felállt, mintha büszkeségében megsértődve el akarna indulni valahová, bárhová, aztán váratlanul megtorpant. Egy ideig nem tudta, mit kezdjen magával, elsötétült arccal, durcásan állt, majd azzal folytatta:

– Hol van a mi, szép, nagy, gondozott kertünk?

Meghökkent az anyja gondolattársításaitól, de belement a játékba.

– Azért van itt, hogy ne kelljen gondoznia a kertet, édesanyám! Hogy könnyebb legyen az élete.

– Te ne törődj azzal! – válaszolt újra barátságatlanul, már-már gögösen. – A kert az én gondom!

– Ez igaz! – nyugtatta.

– Így volt eddig is, így lesz ezután is!

– Így igaz.

Ez már az egykori, hajdani, özvegyen is gazdálkodó anyja volt. És igen, az anyjának, amíg csak élt, volt mindig vagyon- és gazdatudata. Talán az apja halála utáni egyedüllétből maradt rá,

mert az apja halála után is, még bizonyos mértékig mindig gazdálkodott. Kiadta a földeket, számontartotta a „hasznot”. Ami persze egyre kevesebb lett.

Megfordult, s most már büszke, haragos tartással, sértődötten elvonult. Már-már azt hitte, hogy íme, a bizonyosság, hogy nem beteg, amikor az anyja, a fiai szobájához érve, megtorpant. Benézett, megállt az ajtókeretben, visszajött. És elbizonytalanodott hangon azt kérdezte.

– Nem tudja, hol lakom?

Hol tegezte, hol meg magázta őt az anyja. Ha bizonytalan volt a dolgában, többnyire magázta, ha biztos volt, tegezte.

Elkísérte az anyját a szobájáig, becsukta mögötte az ajtót. De ettől a pillanattól, amikor odahaza volt, most már tudatosan is kezdte figyelni az anyját. Talán azért is, mert egy nap váratlanul átvillant rajta, hogy az anyja sorsában talán a saját lehetséges öregkorát látja. Élheti meg. Átélni, amit valakik majd egyszer vele kell megélnenek. Amilyen lesz majd, ha netán utoléri őt is az anyja sorsa. És tapasztalásból akarta tudni a saját elviselhetetlenségének a határait. Azt, ahogyan majd a betegségéből kifolyólag megnyomoríthatja mások életét. De főleg azt szeretne volna tudni, hol, mikor következik be az a pillanat, hogy az ember teljesen elveszíti az öntudatát. Vannak-e olyan jegyek, amelyekről felismerhető már előre a betegség? Melyek azok?

És rájött, a tudás, az emlékek szikrái, mint a hamu alatti parázs, ott szunnyadnak valahol a beteg tudatában! Amikor az anyja azt hitte, hogy egyedül van, számba vette a szobákat. Végigment a folyosón, bement a

konyhába, benyitott a kamrába, aztán a nagyszobába. Nem nyúlt semmihez, csak nézelődött. A kezét, valamilyen rejtett okból – talán félelmében, hogy az önálló életet kezd, s eltör valamit – a háta mögött összekulcsolta. Nem volt ez szokása. Az a nagyapja szokása volt. És ha ilyenkor rákérdezett, mint a gyermek, akit rosszaságon kapnak, megsértődött. Kihúzta magát, a bánatos arcát „öltötte” magára:

– Sétáltam egy kicsit, no! Már azt sem szabad?!

– S még mit nem szabad, édesanyám?

Hogy voltak tudatos pillanatai, azt az jelezte, hogy amikor egy napra elmentek valahová, s őt a szomszédaszony gondjaira bízták, büntette őket. Kihordta például az ágyneműt a folyosóra, oda vetett magának ágyat.

Persze többnyire elviselhető volt. Imádkozott vagy továbbra is beszélgetett egymagában. Ő viszont, hogy ne hívja fel rá a figyelmet, hogy az valami rendellenes, el is viccelődött néha ezzel!

– Ki van vendégségben magánál, édes? – szolt rá kedélyesen.

Az anyja azonban nem mindig vette a lapot:

– Eriggy no, ne bolondozz mindig, nincs itt senki!

De voltak olyan alkalmak is, amikor a hajdani, első elszólalásához hasonlóan, azt mondta:

– Hát nem látod? Kati néni meg Ángyika!

– Valóban – nyugtázta. – Fény hullt a szemembe, azért nem vettem észre. Elnézést, Kati néni! Elnézést, Ángyika! És miről beszélgetnek?

– Mi a férfiakról!

– Nagy ellenségeik maguknak a férfiak!

– Csak amilyenek mi vagyunk Nektek!

Az anyjának valaha fekete pulzáló szemei voltak, most már megfakult a ragyogás bennük, de az arca oldott maradt, s valami bársonyos pír állandósult rajta. Ugrált, játszott az emlékezete. Szinte egy időben, múlt mögött, föl-villant a jelen, a való világ. És fordítva.

– No, folytassák csak! – szólalt meg csöndesen.

De ekkor már újra józan volt.

– Te mindig komolytalankodsz! – szólt vissza.

– Azt mondja? Miért is?

– Mert nincs itt senki. Ilyen voltál már kicsi korodban is.

– Hallod, mit mond anyám? Itt az igazság felőlem – mondta a feleségének, aki a beszélgetésük okán odajött.

A felesége azonban komor maradt. Ezt látva, az anyja azt mondta:

– Ez a nő nem szeret téged!

– Nem?

– Nem.

Igen, az anyja, ezzel együtt is, legtöbbször nem tudta megmondani, hogy ki is ő valójában. És ezért nem is tudta behatárolni a saját szerepét, helyét a családban. A kérdésére: a férje vagyok-e vagy a fia? – nem tudott válaszolni. Csak nézett rá, segítségkérően, gyanakvoan. Máskor meg megsértődött:

– A fiam vagy! – mondta.

– És hogy hívnak engem?

– Andris vagy, ne viccelj velem!

– És a férjét? Ó, hogy hívták?

Hallgatott.

A férjét a betegség alatt sosem emlegette. Tudta, hogy meghalt és eltemette? De hisz az ő apja és anyja is, akik a zavaros elméjében a legtöbbször „éltek”, és a legtöbbet beszélgetett

velük, sokkal régebb halottak voltak! Miért nem emlegette az urát?

VII.

A kisebbik fiuk halála teljesen ösz-szezavarta az életüket. Addig biztonságban tudták magukat, távlatokban gondolkoztak, még az sem zavarta őket, hogy a nagy fiuk külföldre telepédett. Ő itt akart meghalni, s ehhez, vagyis a halál távlatáig, a kisebbik fia révén megvolt minden biztonsága! Szokásaiban s gondolkozásában falusi maradt, pontosabban átmentett és megőrzött egy sor otthonról hozott értékrendet, bizonyosságot. Tudta: születésével részévé vált szülei múltjának, s részese lett fiai jövőjének is. Márpedig több évszázados szokásrend szabályozta az öreg szülők gondozását, eltemetését. Ez odahaza a szülőfalujában mindig a legkisebb gyermek feladata volt. Ezért persze ő örökölte az őst, ami abban a világban, ahol a föld s a ház volt a legfontosabb érték, komoly gazdasági szempont volt. És néhány darab parcellaföldet is, persze a legjobb-bak közül. Uralkodó szólás volt – és e szerint próbáltak élni is –, hogy amíg élsz, adj, s amikor meghalsz, hagyj!

A közösségben fennálló erkölcsi rend törvényes feladatként szabályozta mindezt. Ha valaki nem teljesítette ezt az elvárást, a falu megvetését váltotta ki.

Persze közte s a fiai közt nem volt ilyen egyezés. Nem volt, mert nem is gondoltak senkinek a halálára. A halál gondolata az anyja halála után a megszűnés távlatába tolódott tőlük. Igen. Az átvillant persze, hogy most majd, valamikor, egykor ők következnek, ők a „sorosak”, de a fiuk halálára nem gondoltak soha. Föl sem merült bennük.

A felesége ekkor már nyugdíjas volt, ő meg lelkiileg készülődött azokra az évekre, úgy tűnt, végre legalább a nyugdíjas évek nyugodalmas szépsége vár rájuk. A fia korai, váratlan halála ezt az álmukat rombolta szét. És ez után már kimondva, kimondatlanul is csak egyetlen vágyuk maradt. Az, hogy ép ésszel éljék meg a hátralévő éveket. És mindketten úgy érezték, Csukás magányos, hangos beszédével ez az illúzió szállt el. A „mi lesz velünk” mint a viharban a villám, hatalmas, világító kérdőjelként villant fölöttük.

Bár Csukás András, miután megtörtént a „baj”, inkább beszélgetni szeretett volna a feleségével, belekapaszkodni a hangjába, gondolataiba, megbeszélni a váratlanul előállt helyzetet, a felesége döbbenetét látva csendesen visszavonult a szobájába. És egész nap ott is maradt. Újra és újra végiggondolta az életét, aztán előlről kezdte. Csak ebédelni jött ki, akkor is csak hosszas noszogatásra. A felesége, aki magában mosolyogva figyelte ezt a szokatlan vezeklést, más okból ugyan, de hagyta, hogy a férje viaskodjon önmagával. Csukás Szántó Ilonának megvolt rá a saját oka. Részben mert máskor ott bóklászott mindig körülötte, még lépni se lehetett tőle, mindig belebotlott, de főleg azért, mert ha ketten voltak, a férje egész életében az eszével kérkedett. – Az eszeddel, ami nincs! – józanította sokszor. Nem sok eredménnyel.

Csukás András, ha csak tehetett, valóban csillogtatta az eszét, az emlékezetét. De ez csak a felesége neheztelésének az egyik, kisebbik oka volt. Csukás András egész életében túlzottan babonás volt. És ráadásul nem is egy, több rögeszmével küszködött. Valamikor gyermekkorában az apjától ráragadt az

üres veder babonája – az is igaz, hogy ebben a férjének MINDIG igaza volt. Ha valahová indultak, és üres vederrel találkoztak, fordulhattak vissza. Tudták, nincs amiért tovább menjenek, nem lesz szerencsájuk. És ennek, épp azért, mert a negyedik emeleten éltek, és abban az időben a szemetet vederbe gyűjtötték, nagyon nagy volt az esélye. A lépcsőházban bármikor találkozhattak egy üres vederrel érkező emberrel. Épp ezért Csukás András az évek során azt is megfigyelte, ki, mikor, melyik órában viszi le a szemetet, hogy elkerülje, elkerülhesse a gyakori találkozásokat. És lakógyűlésen viccesen el is mondta, hogy ez az egyik babonája. Hogy tanuljanak belőle. Mert Csukás Andrásnak ez csak az egyik fontos babonája volt. Csukás András gyűjtötte a babonás megfigyeléseket, s az elindulás utáni kényszerű, váratlan visszatérés legalább olyan fontos babona volt az életében, mint az üres veder. Márpedig akinek két ilyen babonája van, az már önmagában sem lehetett szerencsés ember. Az ilyen ember négyzetre emelve szerencsétlen! Kétszer is meg kellett gondolja, hogy elinduljon-e valahová, vagy üljön otthon, s várja, hogy a szentkép a nyakára essen. Mert ez történt odahaza a szülőfalujában is. Az egyik férfi azt álmodta, hogy aznap ne menjen el hazulról, még csak ki se menjen az udvarra, mert valami végzetes dolog történik vele, és erre mi történt? Miközben ment be a konyhából a szobába, az ajtó fölötti szentkép ráesett a nyakára, s eltörte a nyakcsigolyáját.

Az már csak ráadás volt, hogy szerinte is a férje egyetlen szerencséje a nősülése volt. Hogy elvehette őt feleségül. És ezt, a vidámabb perceiben, meg is mondta a neki. Viszont mert a

férje elhallgatta, nem tudhatta, hogy a férje nem csak a babonáit gyűjti zsákszám: felfigyel minden apróságra, belső rezdülésre, ami vele történik. És ez az anyja betegsége s a fia halála pillanatától a férjét titokban egyre jobban aggasztotta. Nyomasztotta. Ezek közül a titkos félelmei közül az első helyen a számok álltak. És nem a római, hanem azok az egyszerű, szép, mindennapos arab számok! Valamilyen furcsa okból, vásárlás közben, nem egyszer összevarodtak a fejében a számok. Fejre álltak, átbuktak egymáson. Nem tudta beazonosítani az értéküket. Éppen ezért, az első megszegyenülése után – persze az csak önmaga előtt történt meg – sosem vitázott a számokról senkivel sem. Ha a piacon volt, megvárta, hogy megmondják a pontos értéket, és nem is számolt utána. Ugyanígy tett a különböző számlafizetéseknel is, nehogy tévedjen. Csak a pénzre figyelt, abban is arra, hogy a megfelelő címet nyújtsa át. Igen, hogyha Csukás Szántó Ilona tudta volna mindazt, amivel vívódik, viaskodik a férje, akkor nemcsak megbocsájtóan mosolyog rá, meg is vigasztalja. Megsimogatja azt a vén buksi fejét! Nem tette. – Vén bolond lettél Csukás András – gondolta magában. – Egyetlen mentséged a hajdani szerelmünk, mert hanem már rég elhagytalak volna! Ha tudtam volna, hogy mennyit szenvedek melletted, rég külön élnénk!

De be is vallotta rögtön önmagának: hogy ez nem igaz. Így nem igaz. Még a saját értékrendje szerint sem. De néha, mint most is, eljátszott a gondolattal. Sőt! Amióta nyugdíjas lett, százszor, ezerszer is végiggondolta az életét ő is, s hajlott arra, hogy bár nem volt rossz élete, ami a kettejük kapcsolatát illeti,

lehetett volna más élete is. Egy árnyalattal szebb, színesebb.

Jobb.

Más!

Az ő élete szürke volt, mint az őszi, ködös, esős hajnalok. Egyhangú, színtelen élet, tele volt gondokkal, szomorusággal.

Még ízlelgette a szavak értelmét, amikor átvillant az is: a kapcsolatukat mindig ő irányította. Az történt, amit ő akart egész életében! Akkor hogy is van ez?

Törülgette a kredencről a láthatatlan port – eszébe jutott az a nap, amikor először találkoztak. Csukás András egy valaki által foltosan zöldre festett fehér nejlon ingben tündökölt. Színfolt hátán újabb és újabb elfakult sárgászöld színfolt volt rajta. Az igazság az – gondolta –, nem volt valami épületes látvány! Hogy lehettem egy ilyen embernek a felesége?! – villant fel benne. Hogy? Mégiscsak?

Aztán eszébe jutott az is, hogy amíg ő nem kezdeményezett, addig még csak szinte egymáshoz sem értek. Azon az első napon történt heccelődés után, kiment valamiért Csukás lába alól a talaj. Csak a harmadik vagy negyedik nap érintették meg először igazából egymás kezét is. S akkor is csak véletlenül. Miközben mentek az úton, mert egy rönkszállító kocsi érkezett, összeért a kezük. Egy pillanat volt mindössze, egy pillanatnak is az ezredrésze, az egész. Valójában aztán csak két nap múlva akaszkodott össze a két kisujjuk, s maradt úgy pár pillanatig! De akkor aztán nem is merték megmozdítani a kezüket! Érezni akarták egymás testét, ha csak egy ujjbegynyi érintés során is, s vigyáztak, nehogy elmúljon a pillanat varázsa. Mert a testük beszélni kez-

dett ettől az érintéstől. A vérnyomásuk rögtön az egekig ugrott, a lélegzetük is elállt. Úgy tűnt, mozdulatlanra merevedett a világ is, a fák, cserjék levelei ledermedtek, a madarak szárnyai pedig egy pillanatig a levegőben megkövültek. Mentek az úton mereven, mindketten csak előre néztek, mintha a kezük nem is a kezük volna, mintha az ujjai nem is az övék volnának, aztán váratlanul megálltak, egymásra néztek. Egymásra néztek, és elnevelték magukat. Beszédes nézés volt tele sóvárgással, vággyal. Gondolatban elmondták egymásnak az összes szerelmes verset, Salamon királytól kezdődően, el addig a pillanatig. És tudták azt is, hogy a legszebb szerelmes verset nem más, a világon csak ők tudnák megírni! Ott van a tudatukban az összes szó, a szívükben minden érzés, ami kell hozzá, csak az első szót, a legfontosabbat nem merték kimondani! De ennek ellenére már csodálták egymást. Náluk különbet, jobbat, szebbet egyikük sem látott. A világ tele volt szebbnél szebb emberrel, de olyant, mint amilyenek magukat látták, a világ sem látott.

A lány szülei nem akarták ezt a kapcsolatot. Májusban megérkeztek, hogy elvigyék. S mert ő megtagadta ezt, ezzel el is döntötték a házasságukat.

Csukás András este még lefekvés előtt újra bekapcsolta a számítógépet, végigfutott a tekintetével a híreken. Egy újabb kutatás az emlékezetvesztés okán a szájhygiénia fontosságát hangsúlyozta. Nocsak! – nyugtázta a kutatók lehetséges távlataira gondolva. De ezzel együtt is nehezen aludt el. Sokáig forgolódott, nem kapta a helyét. Újra és újra felidézte az aznapi történetet, nem kapott magyarázatot a hangos

beszédére. Viszont ez, maga is tudta, beleillett a sorozatos váratlan eseményláncba, amely újabban kísérté szinte minden lépését. Egy héttel korábban, a konyhában, miközben az edényeket s a poharakat rakta el, egy poharat tört el. Csak úgy kiejtette a kezéből, mintha meg sem fogta volna. Pedig az ujjai emlékeztek még az üveg sima felületének a tapintására is. A feleségének persze nem beszélt erről. Pontosabban nem a jelenségről magáról beszélt, arról, hogy az ujjai vagy a gondolatai cserbenhagyták, cserbenhagyják – és nem is először –, hanem: „Véletlenül hozzáértem, s megakadt a kisujjam benne” – állította. Pedig tudta, hogy nem mond igazat. Nem mond igazat, mert nem akarja beismerni a saját gyöngeségét. Hogy már ez a Csukás András, akit a felesége mindennap lát, és akinek hozzászokott az arcához, nem a régi Csukás András! Hogy a gondolatai, amelyek egykor érzések és emlékek forrásai voltak, már nem uralják a testét. Sőt, a teste már elérte végső céljának értelmét. Csak a pillanat késik, hogy kilépjen a végtelen időbe. Kiment a szeméből még a fény is, amelynek párájában őt annyiszor örömmel megfürösztötte. Ráadásul újabban lidérces álmai is vannak, ezekben a legszebb az anyja hívó tekintete.

Igen, az Alzheimer esetleges fenyegetése egyre jobban elbizonytalanította. Talán éppen ezért is: egyre többet foglalkozott a kegyes halál gondolatával is. Elalvás előtt is eljártszott vele. Arra gondolt, hogyha az abortusz újabban már kilenc hónapos korig is engedélyezett, egy hosszas haldoklás, évekig tartó szenvedés, elhasználódott test esetében az eutanázia miért nem? Gyógyszeres kezeléssel miért rosszabbítják meg az életet azoknál, akik

amúgy is halálraítéltek! És nemcsak szenvednek, de mindenki tudja, hogy gyógyíthatatlanok. Persze tudta, hogy milyen megfontolások állnak a tiltás mögött, de akkor is.

Forgolódt, felkelt, kinézett az ablakon. Az égbolt végtelen higanykupolája tele volt szórva pislákoló csillagokkal. Kitérte az ablakot, kikönyökölt rajta. Egy repülőgép távolodó hangja, fénye szállt feléje az éjszakából, és ez nosztalgiaiával töltötte el. Mi meghalunk – gondolta –, s mindaz, amit lát s tapasztal, létezni fog. A létezés öröme is létezni fog. Mindig lesznek valakik, akik újraélik a létezés örök, megfoghatatlan csodáját.

Igen, ahogy nyugdíjas lett, ahogy az öregség mind sűrűbben kopogtatott rá, bár nem beszélt róla senkinek, minden gondolatában, ahogy a nézésében is, benne volt mindig a búcsúzás. Mintha mindazt, amit lát, utoljára látná! Úgy nézett szét most is. A blokkházak sötét tömbjei között, egy-két lakás ablakában föl-fölvillant a tévé kékes fénye. Vajon ki lehet a virrasztó illető, akinek a szemét ugyanúgy elkerüli az álom, mint az övét? Nő? Férfi? Özvegy? Vagy született társtalan? Vagy éppen a párja, férje, felesége mellett élő, magányos ember? Egy egyedüllétre kárhóztatott ember, aki keresi a helyét az éjszaka titkai közt? A saját megélt életében, múltjában? Sorjáztak a gondolatai összevissza.

Egy megkésett kocsi száguldott el az éjszakában.

A múlt tesz azzá, aki vagy! Ezután már úgy kell élni – gondolta –, úgy kell végezned a dolgodat, mintha a halál kapujában állnál. Mintha bármelyik pillanatban búcsúzhatnál is ettől az árnyékvilágtól. Igen. Társad lett a

véges idő! Számolod a pillanat- napokat, pillanat-heteket, pillanat-éveket, miközben persze csodálkozol is, hol, mikor és hová tűntek el ezek a napok, hónapok, évek? Ámulsz és csodálkozol, mert nem maradt más hátra... És arra gondolt: hogyha mostantól csak néhány napot él is meg a saját létebe, létezésbe zártan, éljen addig, amíg ép ésszel él! És arra: kettejük közül, azok után, amit korábban megélték, s az előtt, ami majd még bekövetkezhet, ne Ő haljon meg utoljára. Legyen majd ő az első, aki átlép a pillanat időből a végtelen időbe. Csillagúrbe!

VIII.

Csukás András, mint mások is sokan, már évekkal a nyugdíj előtt elkezdett készülni a nyugdíjas évekre. Akaratlanul is elkezdte figyelni a korábbi nyugdíjasok szokásait: ki mivel foglalkozik, hogyan osztja be a napjait? A képlet látszatra egyszerű volt. Miközben a nők legfontosabb gondja a napi teendők elvégzése: a takarítás, főzés, viráglocsolás volt, a férfiak legfontosabb életterei a tömbházak melletti garázsok lettek. Itt, ha szép volt az idő, egész nap szólt a zene, a férfiak úgy tettek, mintha az autóval foglalatostkodtak volna. Sokan, már ahogy megreggeliztek, lementek, kinyitották a garázsajtót, felnyitották a motorházatetőt, s várták az újabb érkezőket. Általában a legtöbbjüknek köpenyük volt, amely egykori státusukra emlékeztette – reggel, ahogy lementek, fölverték azt –, bekapcsolták a kocsiban lévő rádiót, és egy törlőronggyal a kezükben, miközben unottan néha-néha végigsimítottak az autón is, várakoztak. Lesték az újabb érkezőket, akikkel szóba állhatnak.

A garázsok, egy-két kivétellel, patikaszták voltak. Helye volt mindennek ezekben a garázsokban. Sokan még borospincét is ástak a leöntött betonrészek alá, polcokkal, ahogy illik, ahol ősszel bort készítettek. Az elválasztó falak tele voltak aggatva rég letett dolgokkal, drótokkal, fogókkal, drótra felfűzött anyacsavarokkal és egyeseknél egy-egy eldugott üveg sörrel vagy valamilyen töménnyel. A tisztára söpört garázsok jelezték a tulajdonos személyiségét. Az is előfordult persze, hogy élcelődtek egymással, gúnyos, vicces megjegyzéseket tettek a késve érkezőkre: – Gyere András, siess, mondták a sáros kocsija láttán, mert a rozsa nem alszik!

Mint te!

Vagy: – A feleséged ráült a pizsamára, mi? – ugratták.

A téma, amit megbeszéltek, változatos volt, a kocsifogyasztásán túl egészen a nőig. A nőkről sziporkáztak! Kiderült, nagy nőcsábász volt mindenki fiatalkorában, bolondultak értük a lányok. A legszebbek. Reszketett a lábuk, de harmatos mellekről álmodoztak még most is, nagy, sötét holdakkal a rugalmas mellbimbó körül. Ringó járású, táncosfarú nőkről, akik Isten kiválasztott kegyeltjeiként táncos lépeteikkel megbolondították a fiatal férfiakat. – Úgy ringott a faruk, mint két futball-labda, melyet megpróbálnak összeilleszteni!

Csillagszeműekről, olyanokról, akiknek a hajkoronájuk az ölükig ért, amely mindig és örökön örökké csak az aranyrudacskára várt. De megszólták a korai italozókat is, akik már a napot azzal kezdték, hogy a zárt kocsmajátóban várakoztak a nyitásra. Bogos sem a tegnapi nyálával van – mondták

csúfondárosan az ilyenre. Persze a kocsifogyasztása sem maradt ki a témák közül, amely ha eladásról volt szó, a minimális mennyiség alatt fogyasztott, „két deci híján négy liter”, mondták szerényen, de ha valami váratlan fuvar adódott, el kellett szaladni valakivel valamelyik közeli faluba: sajnos a kocsim száz kilométerenként nyolc, kilenc litert eszik meg.

– Tank az! – gúnyolódtak az ilyenek a háta mögött.

Hát igen, nem hazudtolták meg magukat. Férfiak voltak, s fontosnak szerették volna tudni magukat, csak éppen nem volt, akinek.

Igen, Csukás András, miután nyugdíjas lett, átvette a korábbi nyugdíjasok már megfigyelt szokásait, sőt, ahogy közeledett a nyugdíjba lépése, lecserélte a kocsiját is, hogy ne kelljen majd minden indulás előtt barkácsolnia. Azt viszont túlzásnak tartották a feleségével mindketten, hogy beálljanak a negyedben megszokott esti sétálók közé. A sétáikat összekapcsolták a számlafizetésekkel, különböző ügyintézésel: – Számlát fizetni megyünk – mondták, ha valaki ismerős rájuk kérdezett.

– Adót fizetni!

– Receptet íratni!

Persze ezeket a „számlafizetéseket” összekapcsolták új élmények gyűjtésével is. A „városban”, amely alatt a saját fogalmaik szerint a városmagot, a barokk óvárost értették, végigsétáltak a bevásárlóutcákon, nézték a gazdag és csillogó kirakatokat, a jólét egyre nyilvánvalóbb jegyeit.

És persze vitatkoztak.

– Sajnos a mai fiatalok nem fogják tudni értékelni a dolgokat! A nincstelenséget is meg kell élni, ahhoz, hogy

megbecsüljük mindazt, amink van – mondta Csukás András ilyenkor.

Mire a felesége, rögtön visszavágott.

– Szenvedtünk mi eleget, helyettük is! Nehogy visszavárd azokat az időket! – mondta az ellentmondás örömeért is.

Csukás hallgatott.

Legtöbb időt a városi parkban töltöttek. Ez lent volt a várost átszelő folyón túl, ha gyalog mentek, végig kellett menniük a központon, de az is előfordult, hogy kocsival mentek, leparkolták valahol a közelben, majd sétáltak a park árnyas fái alatt. A park tele volt hatalmas, dúslombú fákkal, apró és hűs sétányokkal, ahol szerelmesek rejtőztek és kisgyermeküket sétáltató vagy gyermekkocsikat toló fiatal anyákkal. Az élet látható befejezetlensége, várható végtelensége örömmel töltötte el őket. Úgy érezték, a fiataláguk örömét élik meg mások örömeiben. Nézték a fény játékát az ágak közt, a sétáló fiatalokat, öregeket. Ráadásul a park mellett folyt a kisváros híres, nagy folyója is, amelyet több költő is megénekelt, ahol a meder partján mindig fújt a szél, amelynek a fuvallata behatolt a park fái közé is. Hűs, enyhe szellő lebegett a partmenti fák között mindig. Persze az is előfordult, hogy hasonló, ismerős nyugdíjasokkal találkoztak, akikkel megbeszélték a világ s az élet nagy dolgait. Az élet egy nagy csoda! – nyugtázták, hol eléggülten, hol fájdalommal, hogy közeleg a vég. Az élet egy nagy talány, amelynek szépsége a maga kiismerhetetlensége – mondták mások. Abban is megegyeztek, hogy az élet összetettsége a legszebb. Hogy helye van mindennek benne. Az öröme, a bánatnak, a fájdalomnak, de magának a feledésnek is! Az idő a legnagyobb orvos mindenre – egyeztek

meg –, amely feloldja csendjében az élet legnagyobb gondjait is.

Beszélgéseik közben megfürödtek a saját bölcsességükben!

De sokszor előfordult az is, hogy Csukás már a főtéren elvált a feleségétől és előre ment, mert Csukás Szántó Ilona szeretett elidőzni egy-egy turkálóban. Heccelte is ezért Csukás, amikor a szatyorról érkezett, és már messziről azzal fogadta: –Nocsak, nocsak, egy újabb „T-modell”?

Az is előfordult persze, hogy szombat-vasárnaponként egyszerűen beültek az autóba, s meg sem álltak a legközelebbi városig. Ott beültek egy elegáns cukrászdába, elfogyasztottak egy fagyaltot vagy hűsítőt, végigsétáltak a városok főterén, összehasonlították a saját városuk szépségével, hazafelé megebédelték egy-egy útmenti vendéglőben. De az is előfordult, hogy letértek a főútról, már-már úttalan utakon, erdős fennsíkokon, hullámzó dombhátakon járták be a közeli tájat. Amely a szülőföldjük volt. Pontosabban ami szeretett szülőföldjük volt. Csörgedező patakok mellett üldögéltek, gyönyörködtek a sokarcú, szebbnél szebb látványt nyújtó tájban. Mert a táj más és más arcát mutatta mindig még számukra is. Hol csodás színekben pompázott, mint egy pávamadár, hol csak élénkzöldben sziporkázott. És páratlan volt az ég változó, már-már sziporkázó kéksége is. Ő maga, aki nem kíváncszott el soha ebből a világból, nem tudta, milyen lehet az égbolt kéksége máshol, azt viszont meggyőződéssel állította, hogy itt lehet a legszebb. Egy kókadt levelű pálmafa nem versenyezhet a fenyők szépségével. A bükkök pompájával. A nyírek sárgájával. Nem. S a tenger hullámzó habjai sem a fenyőízű csörgedező patakok

tiszta vízével. Igen, a változatlanságát szerette még a saját világában is.

Az anyja betegsége óta a saját halálának a méltósága volt a legfontosabb óhaja mindig is. És ez most újra egyre sűrűben foglalkoztatni kezdte. Hogy csak addig éljen, amíg méltósággal él. Egy perccel se tovább! És amikor eljön a pillanat, úgy is haljon meg! Mint érett gyümölcs a fáról, úgy hulljon le. Ilyen volt az első halál is, amellyel gyermekkorában először szembesült. Ma már a halál pillanatát sem élék át sokan, olyanok is vannak, akik nem szembesülnek soha azzal, amikor „elszáll” a lélek, mintha az volna a természetes! A nagyvárosokban élők szinte nem is találkoznak a halál látványával. A kórházak, amelyek kórtermeikben elrejtik szeretettjeiket, ráteszik az abszurditás bélyegét az életre: temetkezési vállalatok lettek. Holott a halál számára az élet szerves része volt. Tudta, azzal válik befejezetté az élet. És ezt még gyermekkorában minden falusi gyermek meg- és át is élte. A halál többnyire a hozzátartozók, rokonok előtt következett be, ahogy majd később a felravatalozás és a búcsúztatás is. A nagyanyja ott feküdt a dunyhával puhított ágyon, egy perccel korábban még fogta a kezét, mosolygott, pontosabban rámosolygott, egy perccel később már halott volt. Ez volt az első halál, amellyel találkozott. Amelyben az idő pillanata, vagyis a pillanat idő feloldódott a végtelen időben. Ráadásul kisimult az arca is, megszépült a halálában.

– Elaludt! – mondta az anyja egyik nővére abban a régi időben.

– Meghalt! – mondta az anyja.

És sírni kezdett rögtön. Még nem jajveszékelt, csak sírt.

– Nehogy elkezdjétek óbégatni, szólj rájuk a fiútestvérük, nehogy visszasírájátok. Ne szenvedjen!

A közgondolkodásukban a visszasírás a szenvedés meghosszabbítását jelentette.

Szép halott volt a nagyanyja. A későbbi holtakat mind hozzá hasonlított. Igen, hagyják meg az embernek a választás lehetőségét! – gondolta. A halál méltóságát! Hogy az öregség minden nyomorúsága ne nyomja, temesse maga alá a legszebb, még őrizhető emlékeket is!”

IX.

Még alig pirkadt, amikor felriadt. Azt álmodta, végtelen mélység veszi körül, zuhan az ágy, s fölötte nincs semmi, semmi, amibe kapaszkodhatna. Csak a csillagok. A csillagokba kell kapaszkodnom – gondolta.

Fáradtan ébredt.

Újra egy nap – gondolta, miután kisé megnyugodott.

Vajon mit tartogat számára ez az új nap?

Gondolatban legyintett is, mintha az ő korában már minden mindegy lenne. Hisz mit is jelentenek számára bizonyos dolgok? Gondolatok! Eszmék!

És mit jelent a fia halála óta egyáltalán maga az élet is?

Semmit! Csak a szeretet a fontos, más semmi.

Kiüresedett szavak tárháza az élet.

Ahogy vénült, rájött, nemcsak a világ megy el mellette, elvesztik jelentőségüket a dolgok is. Azok a dolgok, amelyek valaha fontosak voltak számára. Amelyek nélkül elképzelhetetlennek tűnt az élet. Aztán már váratlanul

Igen... Pedig a felesége, aki sejtette ezt a szokását, még a lépcsőházban is utánaszólt.

– Aztán nehogy a garázsban megtaláljam őket!

– Nincs amiért tartani, láttam, miiket pakoltál össze, hová gondolsz...

– Tudom én, amit tudok! – mondta a felesége.

És igaza volt, mert a fogantyú nélküli kávéfőzőt már pakolás közben kinézte magának. Barkácsol egy fület neki, s újra használható... A műanyag poharakat is! Beteszi a csomagtartóba, s jó lesz majd egy kirándulás során. Nem lehet mindent eldobni, elpusztítani! Ezért pusztul el a világ!

Aztán ahogy sejthető-jósolható volt, egy vagy két hónap után osztályozás céljából újra elővette, hogy „megrostálja” őket... És az addig hasznosnak vélt tárgyakat újra megfelezte... A megőrzésre szánt dolgokat visszatette az előbbi rejtkehelyre, a többit kidobta a kukába. Ezt ismételte mindaddig, amíg a felesége egy újabb csomagja után a régiéket kidobta oda, ahová a felesége mindig is szánta.

Cikáztak a gondolatok benne.

Régebb csak egy-egy emlékszilánk tört rá, egy-egy arc, cselekedet, amely átvillant, majd el is tűnt újra, most viszont, váratlanul, tudatosan kereste az emlékeket. Felidézte a gyermekora fontosabb helyeit, egykori barátait, akik otthon maradtak a szülőfalujukban, a hely- és patakneveket, téli nagy szánkózások örömteli pillanatait, vagy a nyári esti futballozásokat. Neveket, helyeket, amelyek fontosak voltak valaha számára, egykori padtársait, iskolatársait.

Felült az ágyban, kitörülte a szeméből az álmat, majd végigsimított a borostáin. Meg kell borotválkoznom

– döntött. Ez a legfontosabb. A külső jegyek! Az ember ne hanyagolja el magát, adjon magára!

De nem tudott fölkelni. Lustálkodott, kereste a helyét. Amióta nyugdíjas lett, úgy érezte néha, mintha az idő hintaágyában feküdne, elringatózott benne.

Most is.

Csak utóbb jött rá – elszenderült. Álmában, mint mostanában mindig, az anyját látta. Ott állt az anyja az ágya mellett. Fiatal volt és szép, mint gyermekkorában, fekete szemei ragyogtak. Sokáig állt, úgy tűnt, gyönyörködik benne, aztán szelíd hangon megszólalt: – Ne nyugtalankodj a sorsodért! Ma éjjel eljövök érted! – mondta mosolyogva.

És megsimogatta az arcát.

Az anyja szavai hallatán megnyugodott, magzatpózt vett fel az ágyban, úgy érezte, az öröklét vizében van. Összekucorodott, összekulcsolt kezét a térdjei közé szorította, még a nagyapja egykori hangját is hallotta, ahogy tanította: – Tedd a kezed a térdjeid közé, s akkor felnőttként nem leszel csámpás!

Mert ikszlábú volt, facsi, ahogy a gyermekkorában a faluban mondták. Elhelyezkedett, úgy érezte, pihepaplan az ágya: – Hát igen... Te burokban születél – hallotta a felesége hangját egy más időből. – Neked csak megszületni volt nehéz, az élet könnyű séta volt számodra.

– Sétagalopp!

– Sétagalopp.

Az anyja fogta a kezét. „Csak el ne engedje” – gondolta.

Nyugtalanág fogta el, fölkelt, félálomban tapogatózva a terasz ajtó felé indult, ahonnan a hosszú nyári estéken nézte az ég csodáját, a pulzáló vagy pislogó csillagokat, amelyek a messzeség

vágyát ültették el benne, távlatot adtak a gondolatainak. „Hát igen, repülni fogok – gondolta –, ahogy mindig is szerettem volna.” Mindig az volt a vágya: szállni, röpködni a csillagűrben, ráállni, felülni a csillagok szárnyára, és most megteheti.

Kinyitotta az ablakot, hogy kilépjen, kinézett rajta, és miközben nézte az élet csodáját, elfelejtette, hogy röpködni akart...

Állt az ablaknál, emlékezni próbált arra, hogy mit akart, miért jött, nem

jutott eszébe semmi. Nagy, mozdulatlan üresség volt a fejében. Sötét csönd.

A felesége talán meghallotta a neszezést, fölkel, mögé lopakodott, és megsimogatta a tarkóját.

Az anyja tapintása is még ott volt az arcán, érezte az ujjai simogatását is, de már nem emlékezett a szavaira.

– Ma nem iszunk kávét? – hallotta a felesége hangját. – Vagy megfedkezted róla?!

A kávéfőzés mindig az ő feladata volt.